

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**«Формування основ фінансової грамотності учнів в освітньому процесі
початкової школи»**

Виконав здобувач вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
групи ПО-21м

Штефура Василь Васильович
(прізвище та ініціали студента)

Керівник: Будник О. Б., доктор
педагогічних наук, професор

Рецензент: Смолюк С. В., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної
освіти, Волинський національний
університет імені Лесі Українки

Івано-Франківськ – 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота висвітлює теоретичні і організаційно-методичні питання щодо формування основ фінансової грамотності в учнів початкових класів.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – зміст, методи та організаційні форми формування основ фінансової грамотності в молодших школярів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, методи та організаційні форми формування основ фінансової грамотності в учнів у процесі навчання в початковій школі.

Перший розділ присвячений теоретичним аспектам дослідження проблеми формування основ фінансової грамотності молодших школярів, систематизації та узагальненню ефективних форми і методи формування основ фінансової грамотності здобувачів початкової освіти.

У другому розділі подано методичний матеріал щодо практичної реалізації в освітньому процесі наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» у початковій школі, зокрема при вивченні математики на інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Представлено критерії, показники і рівні дослідження фінансової грамотності молодших школярів. Подано результати констатувального та формувального етапу педагогічного експерименту з формування основ фінансової грамотності учнів 3-го класу, а також опитування вчителів щодо стану цієї проблеми у практиці початкової школи.

У висновках підсумовано результати кваліфікаційної роботи щодо ефективності презентованого методичного інструментарію з формування основ фінансової грамотності учнів початкових класів в умовах НУШ.

Ключові слова: початкова школа, економічне виховання, основи фінансової грамотності, методи навчання, форми організації навчання, зміст освіти.

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	10
1.1. Сутність окресленої проблеми у педагогічній науці.....	10
1.2. Проблема формування основ фінансової грамотності учнів початкових класів у руслі їх економічного виховання	19
1.3. Форми і методи формування основ фінансової грамотності здобувачів освіти у середовищі початкової школи: вітчизняний і зарубіжний досвід.....	24
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ STEM	32
2.1. Реалізація наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» у початковій школі.....	32
2.1.1. Формування основ фінансової грамотності учнів при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	33
2.2.2. Економічне виховання здобувачів освіти на уроках математики.....	43
2.2. Результати дослідницько-експериментальної роботи.....	47
Висновки до другого розділу.....	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

У сучасному світі, який характеризується високою динамікою соціально-економічних змін, стрімким розвитком цифрових технологій та зростанням ролі особистої відповідальності за фінансове благополуччя, особливої значущості набуває формування фінансової грамотності громадян [27; 61; 62]. Успішна адаптація людини до реалій сьогодення значною мірою залежить від її здатності розумно розпоряджатися фінансами, планувати бюджет, оцінювати ризики та приймати обґрунтовані економічні рішення [4; 6; 72]. У цьому контексті важливою є потреба у формуванні фінансової грамотності не лише в дорослому віці, а з молодшого шкільного віку, коли закладаються основи економічного мислення, відповідальності, раціонального ставлення до ресурсів [31]. Саме тому впровадження фінансової освіти в початковій школі є на часі, оскільки дозволяє з перших років навчання виховувати в учнів ключові життєві компетентності, необхідні для повноцінної участі в економічному житті суспільства [78].

Нова українська школа (НУШ), як сучасна освітня реформа, акцентує увагу на формуванні компетентнісного підходу до навчання, що передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток практичних навичок та ціннісних орієнтирів. У Державному стандарті початкової освіти наголошується на важливості формування в учнів «підприємницької та фінансової компетентностей» [49]. Серед десяти ключових компетентностей, визначених у Концепції «Нова українська школа», однією з основоположних є «ініціативність і підприємливість», що передбачає здатність генерувати нові ідеї, реалізовувати їх на практиці задля підвищення особистого добробуту, соціального статусу, а також сприяти розвитку суспільства й держави. Вона також включає вміння діяти раціонально як споживач, ефективно розпоряджатися особистими фінансами, здійснювати обґрунтовані рішення у сферах фінансів, зайнятості, заощаджень тощо [50].

Важливо звернути увагу на нормативно-правове забезпечення процесу економічного виховання та формування фінансової грамотності населення України в т.ч. здобувачів ЗЗСО. Йдеться про такі документи, як: «Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [47] і «Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України», де окреслено важливі напрями і шляхи вирішення окреслених завдань [48].

У зв'язку з інтеграцією курсу фінансової грамотності в освітню програму НУШ [49], особливої актуальності набуває питання розроблення чітких і практично орієнтованих методичних рекомендацій для вчителів початкової школи. Вони мають сприяти формуванню економічного світогляду учнів через щоденні життєві ситуації, пов'язані з побутом, споживанням, розподілом і обміном [81]. Наприклад, йдеться про такі аспекти, як купівля товарів у магазині, дбайливе ставлення до особистих речей, вміння планувати витрати та економно використовувати кошти тощо. Тому постає питання про необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток у дітей економічної свідомості, навичок планування, ощадливості, вміння приймати зважені рішення.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена також тим, що рівень фінансової обізнаності населення України залишається недостатнім [47]. Результати різних соціологічних опитувань засвідчують потребу в систематичній та доступній фінансовій освіті з наймолодшого віку. Тому важливим є розроблення ефективних підходів, методів і засобів навчання, які відповідають віковим особливостям молодших школярів та сприяють формуванню у них практичних фінансових навичок [71; 72].

Проблема формування фінансової грамотності у молодшому шкільному віці набуває дедалі більшої уваги серед вітчизняних і зарубіжних науковців, педагогів-практиків. Її розглядають у контексті розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти, економічного та екологічного виховання, формування господарської культури учнів, освітньої інтеграції та практичної підготовки молодших школярів до життя тощо [49]. Серед українських

дослідників, які робили вагомий внесок у розробку теоретичних і методичних засад формування фінансової грамотності в початковій школі, варто згадати праці О. Коваленко [25], яка розглядала питання формування економічної культури студентів, звертала увагу на вікові особливості сприйняття економічних понять [25]; Г. Товканець обгрунтувала завдання економічної освіти і виховання в Україні [71]; О. Будник трактує економічне виховання особистості у руслі господарського виховання та вводить у наукову термінологію поняття «етноекономічне виховання» [6]; І. Зязюна, О. Савченко, Н. Бібік, котрі у межах загальної педагогіки та методики початкового навчання досліджували компетентнісний підхід до навчання, зокрема у сфері економічного й фінансового виховання [58]; у публікаціях І. Кукурудзи [39] йдеться про формування і розвиток економічного мислення як складника економічної культури і виховання особистості; О. Пометун, яка трактує формування громадянських і соціальних компетентностей, що безпосередньо пов'язані з економічною поведінкою особистості [55]; Н.Бахмат, котра досліджує конкретно фінансову грамотність учнів в початкових класах, акцентує увагу на важливості створення розвивального середовища на уроках математики [3], як і Т. Кононенко [36] щодо необхідності формування економічних знань на цих уроках в початковій школі; О. Варецька, яка ці питання обгрутувала на рівні докторської дисертації і розробила для вчителів конкретні методичні рекомендації [12-14]; Є.Лодатко проаналізува зміст економічної компетентності майбутнього вчителя [33]; О.Шаран і О.Хруник – питання формування економічної культури молодших учнів на уроках математики в НУШ; Л.Кашуба та О.Черешнюк описали ідеї наступності в економічному вихованні дітей дошкільного віку та учнів початкових класів [24]; у наукових публікаціях Н.Грама опитуються педагогічні методики щодо підготовки студентів до навчання учнів початкових класів економічної грамоти [19].

Серед зарубіжних дослідників варто цю проблему досліджують такі вчені: Lusardi A. та Mitchell O., які розробили концепцію життєвого

фінансового планування (Financial Literacy for Life Planning); OECD (Організація економічного співробітництва і розвитку) [85] систематично презентує і впроваджує міжнародні стандарти фінансової грамотності для дітей і молоді [86]; M.Sutterab, C.Zollera, Glätzle-Rützlerb (2019) обґрунтовують експериментальним шляхом якість економічної освіти і виховання та ін. [87].

Таким чином, проблема формування фінансової грамотності є міждисциплінарною, а її дослідження охоплює питання педагогіки, психології, економіки та соціології [1; 2; 3; 7; 24; 28; 40; 41; 57; 79; 81; 82 та ін.]. Наявні наукові підходи слугують основою для вдосконалення педагогічних методів щодо опанування основами фінансових знань у початковій школі в умовах НУШ, чим і було зумовлено вибір теми кваліфікаційної роботи: *«Формування основ фінансової грамотності учнів в освітньому процесі початкової школи»*.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – зміст, методи та організаційні форми формування основ фінансової грамотності в молодших школярів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити зміст, методи та організаційні форми формування основ фінансової грамотності в учнів у процесі навчання в початковій школі.

У процесі дослідження було поставлено наступні **завдання:**

1. Охарактеризувати сутність ключових понять теми на основі аналізу науково-педагогічної літератури.
2. Обґрунтувати ефективність форм і методів формування основ фінансової грамотності молодших школярів під час вивчення математики та інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості фінансової грамотності в учнів початкової школи.
4. Провести опитування серед вчителів початкових класів з метою вивчення їхнього досвіду інтеграції фінансової грамотності в НУШ.

5. Оцінити рівень фінансової грамотності учнів 3-х класів на етапах констатувального і формувального експерименту.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз нормативно-правових документів, наукової та методичної літератури з досліджуваної проблеми; вивчення передового педагогічного досвіду; емпіричні методи, включаючи спостереження, анкетування (з використанням Google Forms), аналіз результатів творчої діяльності учнів, спостереження, педагогічний експеримент та статистична обробка даних.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні критеріїв, показників та рівнів фінансової грамотності учнів початкових класів, а також у систематизації визначень основних понять, що стосуються даної проблематики.

Практична цінність дослідження полягає в експериментальній перевірці та підтвердженні ефективності форм і методів формування основ фінансової грамотності молодших школярів (на прикладі учнів 3-х класів) на уроках математики та «Я досліджую світ», що дозволяє рекомендувати їх для широкого впровадження у практику Нової української школи.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи апробовано на: *Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи»* (7-8 листопада 2024 р., Івано-Франківськ), тема виступу: «Формування основ фінансової грамотності учнів початкової школи» та *Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Українське дошкілля в умовах війни: виклики і завдання»* (30.09.-02.09.2024, Луцьк, онлайн, тема виступу «Формування основ економічної грамотності у дітей старшого дошкільного віку») (сертифікати про участь подано в Додатку К).

Публікації. За темою дослідження опубліковано наукову статтю в збірнику студентських наукових праць «Освітня інноватика: українсько-польське видання» (Вип. 8, 2025, за ред. проф.О. Будник і проф.Т. Качак) на

тему: «Формування фінансової грамотності в учнів початкових класів: методичні орієнтири» (Додаток Л).

Експериментальна база дослідження:

Структура роботи. Кваліфікаційна праця складається зі вступу, 2-х розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (87 позицій) і додатків. У ній 31 рисунок і 7 таблиць.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Сутність окресленої проблеми у педагогічній науці

Формування фінансової грамотності в початковій школі є важливим напрямом освітньої діяльності, що має не лише педагогічне, а й соціальне значення. Це дозволяє закласти підґрунтя для плекання економічно свідомого покоління, здатного відповідально діяти у сучасному світі [72]. Тому дана проблема відображена у низці наукових публікацій сучасних учених [3; 4; 8; 9; 44; 54; 55; 60; 72; 80]. У цьому підрозділі ми спробуємо охарактеризувати ключові поняття нашого дослідження, якими будемо оперувати у цій кваліфікаційній роботі.

Проблема фінансової грамотності в закладі загальної освіти (ЗЗСО) розглядається в науковій літературі в контексті *економічного виховання* [67]. Вагомий внесок у наукове підґрунтя економічного виховання дітей зробив А. С. Макаренко. У своїх педагогічних творах він наголошував на тому, що дитина як член родини повинна розглядатися і як повноцінний учасник сімейного господарювання, а отже, в ширшому сенсі – як частина суспільного господарства [42]. У праці «Сімейне господарство» педагог підкреслював, що кожна людина впродовж життя буде залучена до загальнодержавної економічної системи, тому її готовність до участі в ній має надзвичайне значення як для особистого добробуту, так і для розвитку країни загалом. На думку А. Макаренка, господарське виховання не обмежується формуванням господаря дому, а також передбачає виховання відповідального громадянина, здатного діяти на благо суспільства [Там само]. Цю ідею він успішно реалізував у колонії для неповнолітніх, яка після Другої світової війни, коли було багато дітей-сиріт і напівсиріт, набула особливого педагогічного значення. У своїх публікаціях Антон Семенович акцентував увагу на

необхідності формування в дітей таких рис, як дбайливість, організованість, здатність швидко приймати рішення, підприємливість [Там само].

Подібні ідеї знаходимо у творах В. Сухомлинського, зокрема у книзі «Серце віддаю дітям» наголосив на важливості виховання в учнів бережливого ставлення до речей у контексті їх морального становлення. Він вважав, що дитина повинна пізнавати навколишній світ через речі, які є результатом людської праці, і в такий спосіб формувати повагу до людей, що створюють матеріальні й духовні цінності. Усвідомлення взаємозалежності між потребами дитини й зусиллями інших членів суспільства є, на думку педагога, основою для формування соціальної відповідальності та поваги до праці [69].

Важливо, що В.Сухомлинський послідовно наголошував на важливості залучення учнів до збереження навколишнього середовища, виховання екологічної та економічної культури. Розглядаючи працю в широкому контексті, він писав, що справжнє мистецтво виховання полягає не лише у словесному впливі чи наслідуванні поведінки дорослих, але й у вихованні через матеріальні й духовні цінності, створене довкілля та предметне середовище, яке формують самі учні. Такий підхід, на його думку, є однією з найтонших і найефективніших складових педагогічного процесу [69]. У цьому руслі педагог і директор Павлишської школи пропагував ідею бережливого ставлення до суспільної власності, зокрема шкільного майна, адже, на його думку, в такому емоційному переживанні зароджується відповідальність за суспільні інтереси, яка в майбутньому набуває зрілих форм соціальної активності. Тому можна вважати що це свого роду культура споживання як елемент економічної (господарської) культури людини, зміст і структуру якої описує у своїх дослідженнях О.Будник [6].

До 1993 року більшість досліджень окресленої нами проблеми зосереджувалася на необхідності економічного виховання як складової різних форм педагогічної діяльності: у процесі вивчення окремих навчальних предметів, у сімейному вихованні, під час участі дітей у суспільно-корисній

праці. Водночас питання цілеспрямованого економічного виховання учнів через вивчення власне економічних дисциплін практично не ставалося предметом наукового аналізу [33; 74; 82]. А от після 1993 року (це умовна визначена нами межа), у зв'язку з кардинальними змінами в соціально-економічному житті України, зросла потреба у формуванні нової економічної культури громадян [19; 41; 71]. Відтак, економічне виховання особистості набуло особливого значення. На сучасному етапі воно розглядається як система знань і вмінь, що дає людині змогу усвідомлювати власне місце в економічних процесах суспільства, самостійно працювати з економічною інформацією, орієнтуватися в повідомленнях, законодавчих ініціативах і програмах уряду, виконувати основні економічні ролі в суспільстві та приймати зважені фінансові й господарські рішення [67]. Такий рівень обізнаності є необхідним як для професійної й особистісної реалізації, так і для активної участі в економічному житті держави.

У науковому дискурсі останніх десятиліть економічне виховання дедалі частіше трактується як підготовка учнівської молоді до функціонування в умовах ринкової економіки. Зокрема, цій проблематиці присвячені праці таких дослідників, як Н.Бахмат, О.Будник, Л. Побірченко, О. Шпак, М.Фіцула, О.Шаран [3; 6; 9; 74; 81; 82].

Особливий внесок у дослідження організаційно-педагогічних основ економічного навчання зробив О. Шпак, який у низці праць запропонував методичні підходи до викладання економіки в старших класах. Основна увага в його концепції зосереджена на прикладному аспекті засвоєння економічних знань: учений розробив низку тестових, ситуативних і ігрових вправ, спрямованих на розвиток практичних умінь учнів [82].

На думку М. Фіцули, економічне виховання слід розглядати як цілеспрямовану педагогічну діяльність, що має на меті формування в учнів економічної культури. Найбільш ефективно ця діяльність реалізується в процесі навчання, зокрема через викладання економіки й суміжних дисциплін [74].

У сучасних умовах активну науково-педагогічну діяльність у сфері економічного виховання здійснюють такі вчені, як: Р. Атаманюк, М. Богданович, О. Будник, О. Варецька, Т.Смовженко, Н.Овсюк та інші [7; 14; 62; 51]. Їхні дослідження спрямовані на обґрунтування змісту, форм і методів економічної освіти та виховання, які б відповідали сучасним соціально-економічним реаліям [64].

У педагогічній науці дедалі більше уваги приділяється необхідності формування особистості, здатної ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, приймати самостійні економічні рішення, бути гнучкою та відповідальною [61]. Крім того, опрацьовуються концептуальні засади економічного виховання, які б відповідали викликам сучасного суспільства, гармоніювали з національними особливостями мислення, культурою та ментальністю українського народу [6; 65]. У табл. 1.1. нами обґрунтовано деякі визначення економічного виховання, його трактування різними науковцями.

Таблиця 1.1.

Зміст поняття «економічне виховання»

<i>Автор</i>	<i>Зміст поняття (розуміння різними вченими)</i>
А. Макаренко	Вважав економічне виховання частиною господарської підготовки особистості. На його думку, кожна людина має бути готовою до участі в економічному житті держави. Чим краще підготовлена особа до цього, тим більша її користь як для себе, так і для країни. Він розробив цілісну систему виховання, яка забезпечує готовність молоді до трудового життя, формує активну життєву позицію та відповідальне ставлення до суспільства [42].
М. Фіцула	Розглядає економічне виховання як організований освітній процес, який має на меті розвиток економічної культури учнів [74].

С. Максимюк	Визначає економічне виховання як педагогічну діяльність, що формує економічну свідомість. Людина повинна розуміти основи економіки та брати активну участь у господарських процесах, тому таке виховання є необхідним для кожного [44].
О. Шпак	Вважають, що завдання економічного виховання – це дати дітям доступне уявлення про основні економічні процеси: виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних і духовних благ [82].
Н. Мацелюх	Хоча основна увага автора зосереджена на екологічному вихованні, підкреслюється, що будь-який тип виховання повинен базуватись на освітній основі, яка формує відповідну свідомість і ставлення [44].
Н. Грама	Визнають економічне виховання передусім як моральну категорію, тісно пов'язану з іншими аспектами розвитку особистості – інтелектуальним, трудовим та естетичним [20].
Л. Кашуба, О. Черешнюк	Економічна освіта слугує першоосновою формування економічних знань учнів, розвитку їх економічного мислення, свідомості, економічної культури в цілому. Економічне виховання як процес спрямований на формування економічної культури особистості, а значить і свідомості та відповідного мислення у контексті наступності дошкільної і початкової освіти [34]

Ресурс: власна розробка.

С. Совгіра (2021) обґрунтовує сутність понять «економічна освіта» та «економічне виховання» з урахуванням сучасних викликів. На думку вченої, *економічне виховання* охоплює формування у людини належного ставлення до економічних знань, умінь, праці, її результатів, часу, природного

середовища та ресурсів, і виявляється це ставлення в її конкретній економічній діяльності [64].

Економічна освіта розглядається як адаптований соціальний досвід у сфері економіки. Вона включає систему економічних знань, формування ціннісного ставлення до праці, а також розвиток важливих моральних та ділових якостей, таких як працелюбність, відповідальність та дисциплінованість. Ці економічні знання також позитивно впливають на моральний розвиток особистості, спрямовуючи її до загальнолюдських цінностей [64].

Таким чином, сутність економічного виховання (рис. 1.1) зводиться здебільшого до формування в особистості переконань, мотивів, установок та ціннісних орієнтацій [14], які дозволяють їй активно брати участь у вирішенні економічних завдань та ефективно оцінювати прийняті рішення [9]. Тому можна стверджувати, що економічна освіта є фундаментом (основою) економічного виховання як процесу та економічної культури як результату цього процесу [67]. А кінцевою метою економічної освіти і виховання є формування високої економічної культури [80].

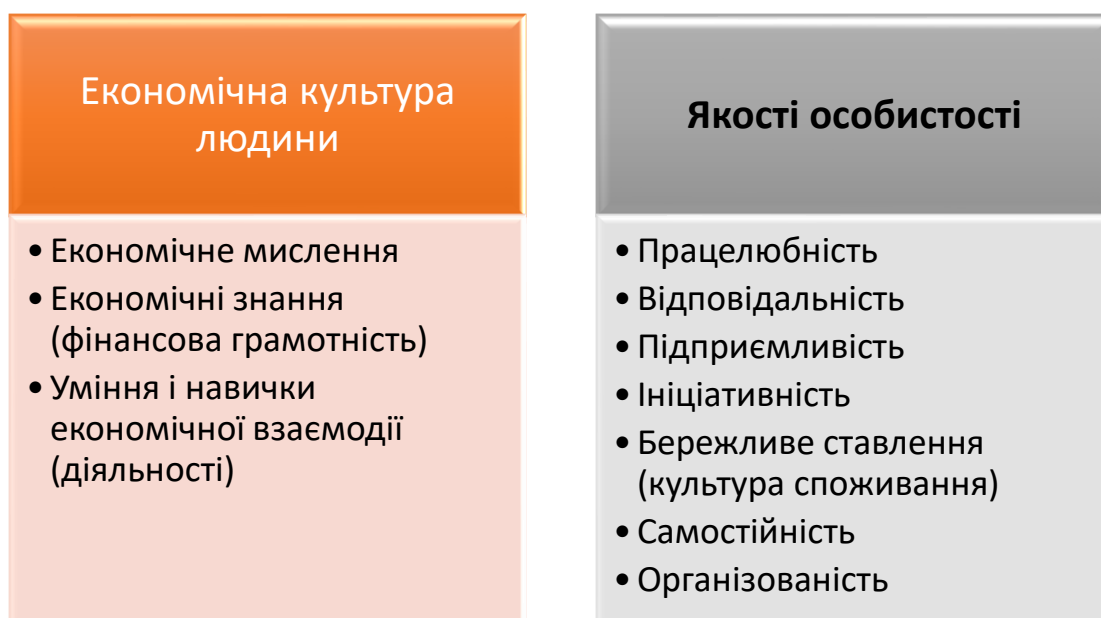

Рис. 1.1. Компоненти економічного виховання особистості.

Ресурс: Власна розробка.

На основі аналізу наукової літератури [32; 35; 61; 80], приходимо до висновку, що *економічна культура учня* – це комплексна характеристика особистості, що охоплює її економічні знання, вміння, цінності, переконання, установки та моделі поведінки, які дозволяють їй ефективно функціонувати в сучасному світі. Це не просто система знань, а здатність застосовувати їх у реальному житті, приймати виважені економічні рішення та виявляти відповідальну поведінку [9]. Тому закономірно складниками економічної культури учня вважаємо когнітивний (знаннєвий), що передбачає розуміння базових економічних понять (наприклад, гроші, ціна, товар, послуга, дохід, витрати, бюджет, виробництво, споживання, ринок) та усвідомлення важливості споживання у нашому житті, та практичний (діяльнісний) складник, який має на меті формування вміння планувати та розпоряджатися особистим бюджетом, навичок економного та бережливого ставлення до ресурсів (час, матеріали, енергія, природні багатства), розуміння значення праці, здатність до підприємницького мислення, ініціативності, відповідальності тощо [6].

Отже, фінансова грамотність є одним із компонентів економічної культури людини (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Трактування поняття «фінансова грамотність» у початковій школі

<i>Автор</i>	<i>Характеристика</i>
Т. Кононенко	Вважає фінансову грамотність поєднанням знань, умінь і світоглядних настанов, які допомагають людині ефективно управляти особистими фінансами та приймати раціональні фінансові рішення в повсякденному житті [36].
Н.Бахмат	Підкреслює, що фінансова грамотність формується через активне залучення учнів до практичних завдань і соціальних проєктів. Це сприяє розвитку навичок

	управління ресурсами, економного мислення та відповідального ставлення до грошей [3].
Ю.Чучаліна	Розглядає фінансову грамотність як елемент економічної компетентності молодших школярів, що включає базові знання про гроші, дохід, витрати, а також уміння планувати й приймати обґрунтовані фінансові рішення [79].
О. Савченко	Вказує, що у початковій школі фінансова грамотність є засобом формування ключових життєвих компетентностей і має інтегруватися в різні навчальні предмети через практичну діяльність, гру та життєві ситуації [58].
О. Варецька	Визначає фінансову грамотність як здатність учнів орієнтуватися в простих фінансових питаннях (покупка, заощадження, розподіл кишенькових грошей), розуміти значення грошей і їхнє походження, а також приймати відповідальні фінансові рішення з урахуванням наслідків [15].
Міністерство освіти і науки України / НУШ	Фінансова грамотність визначена як наскрізна змістова лінія освіти, яка спрямована на формування у школярів навичок раціонального використання коштів, планування витрат, усвідомлення цінності праці та грошей, уміння заощаджувати і поводитися відповідально у споживанні [49].

Ресурс: Власна розробка.

На думку Т. Кізими, фінансова грамотність охоплює систему знань, переконань і практичних умінь, які дають змогу людині ефективно керувати власними фінансовими ресурсами та приймати виважені економічні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях [31, с. 65]. О. Будник визначає поняття

«етноекономічна компетенція людини» як цілісний процес формування та розвитку економічних знань, умінь, здібностей, цінностей, досвіду ініціативної підприємницької діяльності в різних навчальних інституціях, а також у процесі повсякденного спілкування, пізнання реальності, самовдосконалення тощо [6, с. 15]. Як бачимо, тут має місце також етнографічний аспект у веденні економічної діяльності, відповідному мисленні і поведінці. І це можна помітити на основі аналізу книг М.Стельмаховича, який наголошує на господарському вихованні української дитини в родині [65]. Очевидно, це впливає також на процес педагогічної діяльності в ЗЗСО [20].

На основі фінансової грамотності можна судити про рівень фінансової культури людини, яка виявляється у здатності заробляти і витратити свої кошти та ресурси, сплачувати подати, інвестувати і т.п. (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура фінансової культури людини.

Ресурс: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/ekspertyza/files/metodychka-intehratsiia-finansovoi-hramotnosti.pdf?v=6>

1.2. Проблема формування основ фінансової грамотності учнів початкових класів у руслі їх економічного виховання

У контексті реалізації концепції Нової української школи особливої актуальності набуває завдання формування фінансової грамотності учнів уже з перших років навчання [49]. Адже саме в молодшому шкільному віці закладаються основи світогляду, поведінкових моделей та ставлення до ресурсів, праці, грошей, заощаджень і споживання [78].

Молодший шкільний вік – це сензитивний період для засвоєння базових уявлень про навколишній світ, у тому числі і про фінансові процеси. Саме у цей час формуються первинні уявлення про гроші, економічні взаємини, правила обміну та ощадливість. Діти вчаться не лише читати й писати, а й починають розуміти цінність праці, необхідність планування витрат та накопичення коштів [Там само]. Формування фінансової грамотності в цьому віці не передбачає глибокого занурення в економічні терміни чи складні фінансові операції [12]. Натомість ідеться про закладання основ – простих, життєво зрозумілих понять, які можуть стати базою для подальшого навчання у середній та старшій школі [71].

Формування фінансової грамотності в початковій школі передбачає виконання таких основних завдань [3; 10; 13; 34; 78]:

1. Ознайомлення учнів з базовими поняттями фінансової сфери: гроші, доходи, витрати, бюджет, економія, потреби й бажання, праця як джерело заробітку. Це створює фундамент для розуміння економічних процесів у доступній для дітей формі.
2. Розвиток усвідомленого ставлення до грошей: школярі мають розуміти, що гроші є обмеженим ресурсом, тому їх слід витратити розумно. Формується уявлення про важливість планування витрат, прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

3. Формування навичок складання простого особистого бюджету: учні вчаться розподіляти кишенькові гроші або умовні ресурси, що сприяє розвитку відповідальності та вмінню планувати.
4. Виховання ощадливості, бережливості та працьовитості: діти засвоюють цінність праці, розуміють, що гроші не з'являються просто так, а є результатом певних зусиль. Це стимулює розвиток особистої мотивації до навчання і діяльності.
5. Розвиток критичного мислення у сфері споживання: учні мають вчитися розрізняти необхідні й зайві витрати, аналізувати споживчі звички, оцінювати переваги та ризики певних фінансових дій.
6. Формування етичного ставлення до фінансових відносин: чесність, відповідальність, дотримання домовленостей – ці моральні принципи також є частиною фінансової культури, яку потрібно формувати з раннього віку.
7. Інтеграція фінансових знань у повсякденне життя дитини: завдання педагога – показати практичну цінність фінансових знань у звичних для учня ситуаціях (наприклад, покупки в магазині, збирання на мрію, участь у благодійних акціях тощо).

Таким чином, завдання формування фінансової грамотності в початковій школі полягає не лише в передачі знань, а й у створенні умов для розвитку у дітей економічного мислення, відповідального ставлення до ресурсів і здатності приймати обґрунтовані фінансові рішення. Ці вміння є важливою складовою життєвих компетентностей, які закладає НУШ [49].

На рис. 1.3 показано результати проведеного дослідження про фінансову грамотність учнів, тобто конкретно щодо вартості найбільш уживаних речей у побуті. Як бачимо, надзвичайно важливими є конкретні практичні знання, вміння і навички про фінанси, а також компетентності щодо самостійного пошуку дітьми потрібної фінансової інформації (хоч, очевидно, з часом цю проблему зможе вирішити чат джипіті).

Обізнаність учнів у вартості речей

Рис. 1.3. Результати дослідження про рівень фінансової грамотності учнів щодо вартості речей.

Ресурс: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009oto-05a2.docx.html>

На думку Ю. Чучаліної (2023), економічне виховання у ЗЗСО спрямоване на ознайомлення учнів початкових класів з економікою як важливою сферою діяльності людини; розвиток вміння розуміти власні потреби, адаптувати їх до реальних можливостей задоволення з урахуванням економічних ресурсів; підтримка професійного самовизначення через розширення знань про різні професії; формування дбайливого, раціонального ставлення до речей, матеріальних благ, результатів праці; набуття навичок ефективного планування й використання часу; виховання свідомого ставлення до грошей; розвиток творчого підходу до праці, уміння економити, організованості як важливих особистісних якостей тощо [79].

Усе це визначає основу економічного навчання молодших школярів. Відповідно основними складовими цього змісту, як зауважує О. Варецька, є: а) базові знання про економіку та її роль у житті людини; б) практичні вміння застосовувати ці знання, зокрема у творчій діяльності; в) формування ціннісних орієнтирів, таких як повага до праці, матеріальних і духовних благ, відповідальність [14].

Рис. 1.4. Портрет фінансово грамотної людини.

Ресурс: <https://surl.lw/fepcub>

Ефективність економічного виховання та формування економічної грамотності учнів початкових класів залежить від багатьох педагогічних умов, які можна об'єднати в кілька груп [79]:

1. *Гуманізація освітнього процесу*, тобто визнання унікальності кожної дитини, створення умов для її повної самореалізації у різних формах діяльності.

2. *Залучення учнів до активної навчально-трудової діяльності відповідного змісту* – формування позитивного ставлення до економічних знань, розвиток працелюбності, ощадливості, організованості через засвоєння цінностей, пов'язаних з економікою в родині та суспільстві.

3. *Поєднання навчальної та позаурочної роботи відповідного змісту* шляхом залучення учнів до різноманітної діяльності, що дає змогу розкрити приховані здібності й створити ситуації успіху.

4. Розроблення науково-методичне забезпечення на тему формування в учнів основ фінансової грамотності – чітке визначення цілей, змісту, методів навчання і оцінювання результатів.

5. Забезпечення співпраці з родиною молодшого школяра, тобто залучення батьків до процесу виховання з метою формування в нього основ фінансової грамотності як складника економічної культури.

На рис. 1.5. показано рейтингування різних інструментів у формуванні основ фінансової грамотності, на 1-му місці є навчання в школі, значна увага приділена інтерактивному навчанню, тому важливо зосередитися на виборі педагогічних засобів і інновацій для економічного виховання у цьому ключі саме в початковій школі, застосовуючи ділові ігри та інтегровані уроки відповідного змісту. Про це більш детально описано у п.п.1.3. дипломної роботи.

Рис. 1.5. Навчання фінансовій грамотності (рейтинг інструментів).

Ресурс: <https://osvitoria.media/experience/finansova-gramotnist-yak-okremyj-predmet-u-shkoli-shho-pro-tse-dumaye-molod/>

1.3. Форми і методи формування основ фінансової грамотності здобувачів освіти у середовищі початкової школи: вітчизняний і зарубіжний досвід

Серед ключових компетентностей учня НУШ (рис. 1.6), маємо ініціативність, підприємливість і фінансова грамотність [49]. Це дуже важливо у формуванні здатності проявляти ініціативу, творчо мислити, розумно приймати ризики, брати на себе відповідальність за власні рішення, організувати свою діяльність для досягнення цілей [50]. І це закономірно, оскільки фінансова грамотність є важливою компетентністю для учнів НУШ з кількох причин: підготовка до дорослого життя, навчання фінансовій грамотності змалку допомагає дітям у майбутньому уникнути поширених фінансових пасток; формування здорових фінансових звичок, розвиток підприємницького мислення, розумне споживання, соціальна адаптація та професійний успіх тощо [50]. Таким чином, фінансова грамотність здобувачів освіти в НУШ є життєво необхідною компетентністю, яка готує їх до викликів і можливостей сучасного світу, надаючи їм інструменти для управління власним добробутом та успішною реалізації себе як громадян [46].

Американська система освіти приділяє значну увагу фінансовій грамотності. У школах викладають курс «домашньої економіки», де учні вивчають, як захищати свої права як споживачі, планувати бюджет, вирішувати фінансові проблеми та готуватися до пенсії. Освітні програми спрямовані на формування таких життєвих пріоритетів [6, с. 119]: важливість фізичної активності та спорту, соціальна відповідальність: активна участь у житті суспільства; фінансова самостійність, тобто уміння заробляти та ефективно розпоряджатися грошима, практичні навички керувати автомобілем тощо [14]. На відміну від України, де діти часто демонструють дорогі речі (наприклад, мобільні телефони), в американських сім'ях ставлення до споживання значно поміркованіше [1]. Навіть у забезпечених

родинах діти зазвичай користуються недорогими моделями телефонів, оскільки батьки не вважають за потрібне витратити на це значні суми.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Рис. 1. 6. Фінансова грамотність і підприємливість як ключові компетентності учня в НУШ.

Ресурс: <http://litsey1.org.ua/diyalnist-litseyu/metodychna-robota/profesijni-spilnoty/klyuchovi-kompetentnosti/>

Аналогічний підхід спостерігається і в одязі. У багатьох приватних школах обов'язкова форма, а у вільний час учні віддають перевагу простому та зручному, найчастіше спортивно-джинсовому стилю. Економне й помірковане ставлення до грошей виховується в американців змалку – як у сім'ї та школі, так і в суспільстві загалом. Таким чином формується ощадливість у поведінці як елемент економічного виховання [6].

Прикладом системного підходу до підвищення економічної грамотності є 5-річна програма, що реалізується в штаті Небраска в рамках загальнонаціональної кампанії, яку здійснює Національна рада з економічної

освіти США. Місія цієї ради полягає у каталізації позитивних змін та підвищенні економічної компетентності населення. Свідченням успіху є залучення 700 волонтерів, які інвестували свій час, енергію та кошти у покращення економічної освіти в своєму штаті [6, с. 119].

Крім того, батьки в США привчають своїх дітей не відвертатись і не соромитись низькокваліфікованої роботи, формують повагу до людини будь-якої професії, думку про те, що «соромно ледарювати», і не працювати. Тому ми можемо побачити дітей, які працюють у вільний від навчання час на вулицях, у мегамаркетах, крамницях, де часто трудяться діти корінних американців, країн Африки, Китаю, Мексики тощо. Отож особливістю американського економічного й трудового виховання є те, що приблизно з 10-11 років багато підлітків починають працювати (їм доручають посидіти з малюком, вигуляти собаку, почистити сніг, допомагати в місцях швидкого харчування тощо), отримуючи матеріальну винагороду. Більшість американських батьків підтримують бажання дітей працювати неповний робочий день після школи, оскільки хочуть, аби їхні вихованці знали ціну праці, грошей, усвідомлювали банальні істини, що в реальному світі речі не даються безкоштовно, почувались упевненими в собі. Інший приклад упевненості – близько 74% американців після 18 років проживають незалежно від батьків [1].

На основі вивчення інтернет-матеріалів, знаходимо, що, наприклад, у системі освіти Чехії існує окремий предмет – «Фінансова грамотність» (finanční gramotnost) [84]., який викладається як у початковій, так і в середній школі. Мета його впровадження в тому, щоб дати учням глибокі знання про світ фінансів та формування відповідних практичних навичок для життя. Важливо, що зміст курсу містить такі питання, як: сутність грошей та принципи їх ефективного розподілу; контроль і регулювання особистих доходів та витрат; основи оподаткування, розуміння комунальних платежів, витрат на повсякденні потреби (продукти, одяг), а також великих капітальних витрат (купівля житла, автомобіля); стратегії накопичення

коштів, можливості інвестування та основи підприємницької діяльності, включно з відкриттям власного бізнесу і т.п. [84]. Звичайно, курс адаптовано за принципом доступності для учнів початкових класів.

Додатково, чеська освітня програма передбачає запрошення експертів з економічної та фінансової сфер, які діляться зі школярами власним досвідом та цінними практичними порадами. Особливий акцент у курсі робиться на роботі з офіційними документами та договорами, а також на вивченні різних видів страхування. При цьому розглядаються не тільки традиційні страхові продукти, а й побутові ситуації, що можуть вплинути на бюджет родини, як-от страхування відповідальності за заподіяну шкоду (наприклад, затоплення квартири сусідів), що дозволяє уникнути значних фінансових втрат. [Там само].

До прикладу, в Японії навчання фінансової грамотності починається рано, з чітко визначеними очікуваннями для кожного віку. Так, в 6-7 років діти вже розуміють вартість товарів і послуг, вчать робити покупки в межах свого бюджету та заощаджувати кишенькові гроші. у 8-9 років школярі розрізняють бажання та можливості, усвідомлюють бюджетні обмеження та вміють складати особистий фінансовий план. І ще в межах початкової школи, тобто у 10-11 років японські учні вже планують вигідні покупки та знайомі з депозитними послугами, а в 12-14 років програма включає вивчення доходів і витрат домогосподарств, знайомство з облігаціями, кредитами, а також поняттями ризику та прибутковості [Там само].

При цьому варто зауважити, що вивчення зарубіжного досвіду в цих країнах (США, Японія) засвідчують також високий рівень розвитку економіки і добробуту громадян цих країн, у т.ч. завдяки економічній освіті і фінансовій грамотності.

Рис. 1.7. Акронім «Депозит» та його застосування у роботі з учнями.

Ресурс: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/ekspertyza/files/metodychka-intehratsiia-ffinansovoi-hramotnosti.pdf?v=6>

Прогресивний досвід можна знайти і в інших країнах – Великій Британії, Канаді, Фінляндії, Норвегії і т.п. [28; 31].

Досліджуючи практичний досвід України для формування основ фінансової грамотності в учнів початкових класів, ми звернули увагу на цікаву методику «Депозит» (рис. 1.7), яку пропонує Національний банк України. Це розвиває загальне уявлення дитини, її економічне мислення про те, що в банку не просто «беруть» гроші, а й існують різні механізми для їх заробітку. Для цього ми вчимо дітей, що таке «дохід», «пасивний дохід», «заощадження» і т.п.

Ця гра є у відкритому доступі в інтернеті за поданим посиланням на джерело. За потреби педагоги можуть спробувати залучати також батьків разом з учнями для того, щоб вони вчилися пояснювати їм ці складні речі, без яких не обходиться наше життя.

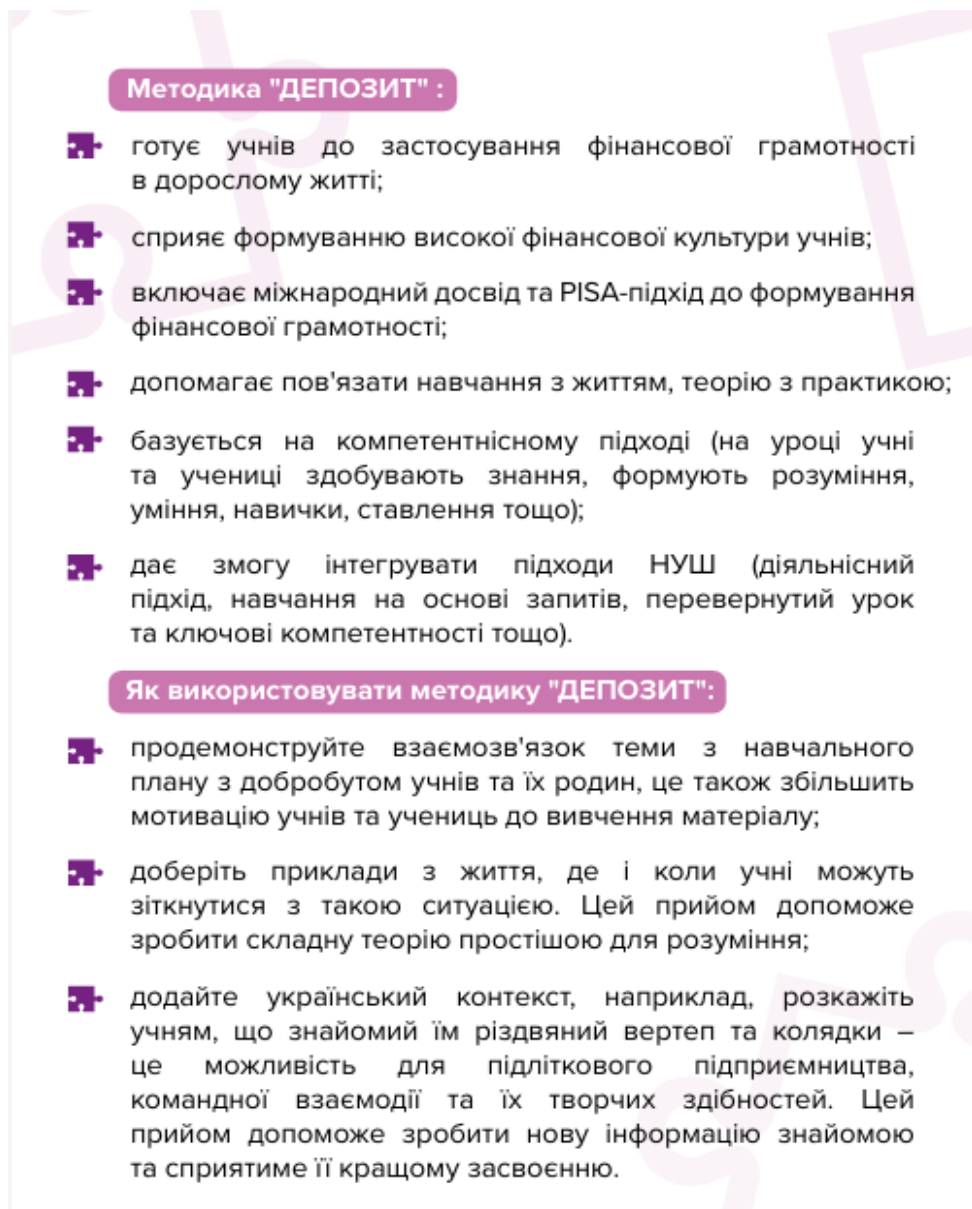

Рис. 1.8. Методика «Депозит» для роботи з учнями на уроках з фінансової грамотності.

Ресурс: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/ekspertyza/files/metodychka-intehratsiia-finansovoi-hramotnosti.pdf?v=6>

Висновки до розділу 1

У початковій школі закладаються основи для розуміння дитиною світу грошей та економічних відносин. Це відбувається через три взаємопов'язані поняття: економічне виховання, економічна культура та фінансова грамотність.

На основі вивчення наукової літератури ми приходимо до висновку щодо розуміння сутності даних понять у нашому дослідженні:

Економічне виховання – це процес формування у дітей базових уявлень про економіку, її роль у житті суспільства та окремої людини. На цьому етапі навчання і виховання відбувається через гру, повсякденні ситуації, казки та приклади з життя. Молодші школярі дізнаються, що таке праця і винагорода за неї, чому одні речі коштують дорожче, а інші – дешевше, і як родина управляє своїм бюджетом. Мета виховання на цьому етапі – розвинути позитивне ставлення до праці, повагу до чужої власності та розуміння цінності грошей.

Економічна культура учня початкової школи – це вже набуті знання, уміння та сформовані цінності у сфері економічних відносин. Вона виявляється у поведінці дитини: її здатності раціонально використовувати ресурси (воду, світло, шкільне приладдя), бережливо ставитися до майна (власного та громадського), а також у розумінні зв'язку між якістю роботи та її результатом. Це не лише про гроші, а й про відповідальність, ощадливість та усвідомлене споживання.

Фінансова грамотність здобувача початкової освіти – це більшою мірою практична складова, тобто конкретні навички поведінки з особистими грошима або кишеньковими коштами [10]. Це поняття охоплює вміння: відрізнити бажання від потреб: розуміти, що необхідно, а що просто хочеться; планувати невеликі витрати: наприклад, на іграшку чи солодощі, розраховуючи наявні кошти; заощаджувати: відкладати частину грошей на певну мету; розуміти джерела доходу: усвідомлювати, що гроші заробляються працею (батьків, власною) та ін. [3; 78].

Отже, початкова школа – це не лише перший рівень здобуття ЗЗСО для учнів, а й простір, де вони навчаються розуміти базові економічні поняття: гроші, потреби, ресурси, вибір, заощадження. Здобувачі початкової ланки в НУШ вчать приймати нескладні, але важливі фінансові рішення, зокрема: як витратити кишенькові гроші, чому варто заощаджувати, що таке

бюджет родини, що таке господарність і т.п. [49]. Тому надзвичайно важливо, щоб фінансова освіта на цьому етапі була інтегрованою в повсякденне навчання, подана через ігрові форми, практичні завдання, казки, міні-проекти, моделювання життєвих ситуацій [3]. Це сприяє не лише кращому засвоєнню понять, а й формує ставлення до грошей як до ресурсу, який потребує розумного й відповідального використання [46].

Отже, формування фінансової грамотності в початковій школі має також і виховний потенціал, оскільки розвиває самостійність, відповідальність, критичне мислення, вчить учнів не піддаватися емоціям у прийнятті фінансових рішень, а діяти раціонально.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ STEM

Формування основ фінансової грамотності молодших школярів найбільш ефективно відбувається під час вивчення предметів STEM-циклу. Аббревіатура STEM (S – природничі науки, T – технології, E – інженерія, M – математика) позначає сучасний освітній напрям, який об'єднує ці чотири галузі [52]. Мета такого виокремлення полягає в тому, щоб посилити вплив природничо-наукових дисциплін в освітньому процесі ЗЗСО, поєднуючи їх із впровадженням інноваційних технологій [61; 31]. У нашому дослідженні ми будемо розглядати це у контексті вивчення предметів природничо-математичного циклу в початковій школі.

2.1. Реалізація наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» у початковій школі

У межах освітньої парадигми Нової української школи наскрізна змістова лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» спрямована на формування в учнів ініціативності, підприємницького мислення, готовності діяти в умовах постійних змін, а також на розвиток практичного розуміння економічних процесів, таких як накопичення, інвестування, кредитування, страхування тощо [49; 50]. Ця наскрізна лінія [66] орієнтована на розвиток прикладних умінь: планування господарської діяльності, розуміння власних можливостей, ведення сімейного бюджету, усвідомлене використання природних ресурсів та інші компетентності, пов'язані з життєвими потребами [79].

У межах програми PISA фінансова грамотність визначається як «здатність особи розуміти й ефективно використовувати фінансові знання для прийняття рішень і управління фінансами протягом усього життя.» [86].

ОЕСД наголошує, що формування фінансової грамотності має розпочинатися змалечку, щоб закласти основи відповідальної поведінки у дорослому житті [85].

Для того, щоб допомогти дітям сформувати перші уявлення про фінанси, важливо враховувати кілька основних складових, які варто інтегрувати у навчальні предмети (математика, «Я досліджую світ», українська мова) [49] або реалізовувати у формі класних годин, проєктів, рольових ігор, бесід з батьками тощо.

2.1.1. Формування основ фінансової грамотності учнів при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Предмет «Я досліджую світ» є інтегрованим курсом, який поєднує елементи природознавства, громадянської освіти, соціального навчання, основ здоров'я та технологічної освіченості. Завдяки такій інтеграції уроки дають змогу реалізовувати міжпредметні зв'язки, у тому числі й з фінансово-економічними темами [10]. Так, у 3-му класі у рамках цього предмета передбачено ознайомлення учнів з такими поняттями, як: праця та її роль у житті людини; товари і послуги; потреби і бажання; ощадливість і заощадження; розподіл сімейного бюджету; грошові одиниці та їхнє призначення [11].

Елементи фінансової грамотності органічно вплітаються в теми, пов'язані із сім'єю, професіями, екологічним споживанням, розумним використанням ресурсів, що сприяє формуванню практичного мислення у дітей [12].

Дієвим механізмом для формування фінансової грамотності у учнів початкових класів є мотивація до навчання, тобто вони мають розуміти, *навіщо* їм це потрібно. Тому вчителю варто пояснювати через життєві ситуації: чому важливо економити, що таке бажання і потреби, як планувати витрати. Для цього корисно використовувати казки, ігри, змагання, групова

робота з обговоренням, що допомагає зацікавити й мотивувати до практичної діяльності.

Ключовим аспектом слугують фінансові знання як базові уявлення: що таке гроші, звідки вони беруться, для чого існує банк, як виглядає банкнота, чим відрізняється дохід від витрат. Ці знання потрібно пояснювати доступно і наочно, через приклади з життя дітей [12].

Фінансові навички слугують закріпленню отриманих на уроках знань про фінансову грамотність. Учні початкових класів учаться користуватися грошима відповідально: рахувати, порівнювати ціни, розрізняти необхідне і бажане, відкладати гроші на важливу покупку. Тут ефективні в освітньому процесі практичні завдання: рольові ігри («Крамниця», «Банк», «Кафетерій»), міні-проекти («Сімейний бюджет») та ін. [10]

Фінансова поведінка включає вміння планувати, заощаджувати, вести облік витрат. Важливо навчати молодших школярів думати перед покупкою: чи справді це потрібно? А також заохочувати обговорення фінансових тем у родинному середовищі [78], тобто йдеться про розумне розмежування бажань і потреб людини та їх задоволення.

Фінансова інклюзія, тобто поступове знайомство з тим, як користуватися сучасними фінансовими послугами (наприклад, ощадна скарбничка, банківська картка для дітей, благодійність тощо). Усе це необхідно здійснювати на основі дидактичного принципу доступності, тобто з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодшого школяра. Фінансова стійкість означає навчати учнів з початкової школи справлятися з труднощами [81]. Наприклад, якщо не вистачає грошей на все, чого бажають, як правильно розставити пріоритети і цінності. Корисно обговорювати ситуації: що робити, якщо зламалася іграшка, а нову купити не можна? Фінансовий добробут – це здатність почуватися впевнено у фінансовому середовищі, спроможність покривати базові потреби. Важливо підтримувати в дітей розуміння, що гроші – це ресурс, а не мета. Вони потрібні для

досягнення цілей і головне – правильно з ними поводитися. [79, с. 306-307]. Ці soft skills необхідні для майбутнього дорослого життя.

Для учнів початкових класів можна запропонувати ігровий проєкт, мета якого – сформувати базові знання про гроші, доходи, витрати, заощадження; навчити учнів планувати бюджет; розвивати навички відповідального споживання; виховувати повагу до праці та вміння співпрацювати [46]. Приведемо приклад такого завдання на тему: «*Місто Мрій: школа, де живуть гроші*» (вікова категорія: 2–4 клас, орієнтовна тривалість – 1 тиждень. Варто провести це у пропонованих форматах: навчально-рольова гра, командна робота, творчі завдання. Для проведення потрібні такі матеріали: кольоровий папір, маркери, клей, роздруківки з грошима, шаблони квитанцій, таблички для обліку, скриньки для банку, вивіски для закладів тощо.

Етапи реалізації проєкту включають:

1. Створення "Міста Мрій", тобто клас об'єднується в міні-команди (4–5 учнів), кожна команда придумує свою міні-фірму: магазин, кафе, бібліотека, банк, майстерня тощо. Тоді учні виготовляють вивіску, малюнок або мініатюрну модель своєї «установи» і кожна команда обирає директора, бухгалтера та інших працівників.

2. Введення внутрішньої валюти: учитель готує ігрові «гроші» (наприклад, «містомонети»), кожен учень отримує стартовий капітал – наприклад, 100 містомонет, а за участь у проєкті, добрі вчинки, вирішення задач учасники можуть заробляти додаткові монети

3. Робота та покупки. Учні можуть виконувати завдання: читати вголос, рахувати приклади, допомагати іншим – і «заробляти» монети. Паралельно команди можуть «торгувати», тобто продавати закладки, вироби, послуги тощо (все – у вигляді аплікацій, малюнків або уявних товарів). Тому командм мають завдання «працювати» у своїх закладах і водночас можуть бути покупцями в інших.

4. Бюджетування і банк – це означає, що наприкінці кожного дня учні ведуть простий облік: Скільки заробили? На що витратили? Скільки залишилось? Що заощадили? Вони можуть класти частину грошей у банк (скарбничка класу) під «відсотки» – наприклад, за 20 монет у банк вони через день отримують 25. Таким чином формується уявлення про вигоду від заощадження.

5. Підсумки проєкту – «Ярмарка мрій». Учні «купують» щось за зароблені гроші, щоб реалізувати свою мрію і закріпити необхідні навички: наліпки, сертифікати, «день без домашки», інші бонуси, які визначає вчитель. Команди звітують про свою діяльність: що вдалося, чого навчилися, що витрачали даремно, що заощадили.

Зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ» дозволяє вчителям формувати в учнів початкової школи як базові фінансові уявлення, так і відповідні поведінкові моделі. Зокрема, школярів навчають:

- розуміти значення грошей, матеріальних благ, поняття «кишенькові гроші», «решта»; застосовувати знання у ситуаціях, що моделюють або відтворюють реальний процес купівлі-продажу;
- раціонально розподіляти фінансові ресурси при здійсненні покупок, виявляти економність і стриманість;
- аналізувати власні фінансові потреби, розуміти структуру родинного бюджету, критично оцінювати взаємозв'язок між бажаннями й можливостями;
- орієнтуватися в розмаїтті товарів і послуг, здійснювати обґрунтований споживчий вибір на основі визначених критеріїв;
- ініціювати мініпроєкти, визначати їх цілі, формулювати рішення, прогнозувати результати власної діяльності;
- виявляти самоусвідомлення, аналізувати власні помилки, приймати рішення в непередбачуваних умовах, долаючи труднощі;
- розвивати лідерські якості, презентувати себе, продукти індивідуальної та колективної діяльності;

- брати участь у визначенні проблем місцевої громади та шляхів їх вирішення, проявляти громадянську активність;
- встановлювати зв'язок між особистим успіхом і дотриманням здорового способу життя, демонструвати позитивне ставлення до життя.

Найефективніше засвоєння навчального матеріалу, що пов'язаний із фінансовою грамотністю, забезпечується за допомогою таких педагогічних засобів [10]:

- моделювання реальних або наближених до життя ситуацій;
- використання ігор-стратегій, що формують відповідальність [24];
- організація діалогів, рефлексивних вправ;
- залучення методик розвитку критичного мислення;
- інтерактивні форми навчання;
- виконання проєктних завдань;
- проведення екскурсій до банківських установ та фінансових організацій;
- залучення особистого досвіду учнів як освітнього ресурсу.

Зокрема, що стосується питань формування основ фінансової грамотності здобувачів початкової освіти, учнів 3 класу, що були залучені до нашого експерименту, то варто звернутися до методичних розробок О.Варецької, де презентовано цікавий матеріал для вчителя і учнів, що допомагає інтерактивно вирішувати окреслені завдання і застосовувати у практиці згадані вище методи [10; 11; 12].

Методичні матеріали, зокрема окремі фрагменти уроків з формування основ фінансової грамотності в початковій школі подано нами в Додатках Б, В, Д дипломної роботи.

КОЛО ВИТРАТ МОЄЇ СІМ'Ї

Дізнаймося:

- На що витрачають гроші в сім'ї?
- Які бувають витрати (видатки)?
- ▶ З'ясуємо, на що витрачають гроші сім'ї. Розглянь малюнок.

Рис. 2.1. Матеріал для формування фінансової грамотності учнів («Коло витрат у родині»).

Ресурс: <https://prom.ua/ua/p1108037980-finansova-gramotnist-zoshit.html>

В інтернет-середовищі пропонують різні методи і прийоми для формування фінансової грамотності учнів, у т.ч. початкових класів. Наприклад, дидактична гра «Грошові місця» [23].

На наступному рисунку ми відобразили деякі матеріали, що стосуються сортування сміття і ознайомлення з цим учнів початкових класів, адже це не лише екологічне питання, а й фінансова грамотність, бо на цьому також можна економити і заробляти. Для початку дітей варто ознайомити з основними правилами сортування сміття як процесом розділення відходів за їхнім типом (папір, пластик, скло, органіка тощо) для подальшої переробки.

Пояснюємо, що це дозволяє зменшити кількість сміття на звалищах, економити природні ресурси та зменшити забруднення довкілля.

Рис. 2.2. Дидактична гра «Грошові місця».

Ресурс: <https://www.pinterest.com/pin/811492426604738862/>

У ході бесіди з учнями підсумовуємо, що до паперу і картону йдуть: газети, журнали, книги (без твердих обкладинок), зошити, паперові упаковки (наприклад, від круп), картонні коробки, упаковки від яєць, рекламні листівки; до пластику – найчастіше це пластикові пляшки (з-під води, соків, молочних продуктів, можуть бути флакони від побутової хімії та косметики, пакети, плівки, одноразовий посуд, упаковки від йогуртів; скло – це скляні пляшки (з-під напоїв), банки (з-під консервації, дитячого харчування) тощо. Аналогічно пояснюємо інші важливі правила (метал, органічні відходи і т.п.).

Варто звернути увагу учнів, як це використовується для вторинної переробки і яку користь економічну приносить людині «сміття», тобто його сортування. на те, для чого використовують ті чи інші витратні матеріали.

Рис. 2.3. Приклад рольової гри для учнів «Сортування сміття».

Ресурс: <https://vseosvita.ua/library/didacticna-gra-ekologicnogo-zmistu-sortuemo-smitta-108640.html>

Щоб краще пояснити учням сортування сміття, можна перетворити це на навчальну гру або важливу місію. Приміром, історія «Пригоди сміття»: «Сміття – це не просто сміття, а "колишні речі", які можуть мати "друге життя". Наприклад, пластикова пляшка після сортування може стати новою іграшкою, папір – новим зошитом, а скляна банка – знову банкою. Коли сміття не сортують, воно потрапляє на великі гори сміття (звалища), які займають багато місця, неприємно пахнуть, забруднюють землю і воду. І через це хворіють тварини, рослини, а іноді й люди». Після доступної розповіді варто це візуалізувати, приміром, кольорові кошики у школі (наприклад, зелений для паперу, жовтий для пластику, синій для скла). Разом з учнями можна наклеїти на них малюнки, що символізують кожен тип відходів, а також грати гру, як показано на рисунку вище, щоб закріпити прості правила сортування та розвивати одночасно економічне мислення школярів у конкретній практичній діяльності.

Наведемо інші приклади формування фінансової грамотності на уроках «Я досліджую світ» у 3 класі [11].

Тема: «Професії та праця дорослих» дає змогу реалізувати ідею розуміння учнями того, що гроші заробляються через працю.

Завдання: Обговорення: Чим займаються батьки учнів? Яку користь приносять їхні професії? Рольова гра: «Я – професіонал»: діти «влаштовуються на роботу» у вигаданій країні, отримують «зарплату» у вигляді жетонів і планують витрати на тиждень (їжа, одяг, транспорт, дозвілля).

Тема: «Товари та послуги» дає змогу пояснити, що всі товари та послуги мають вартість і потребують ресурсів.

Завдання: вправа «Магазин»: учні створюють макети магазинів, визначають ціну товарів, розподіляють уявні гроші на покупки. Обговорення: Чому не можна купити все одразу? Що важливіше – потреби чи бажання?

Тема: «Сім'я і сімейний бюджет» має можливості для розгляду фінансової ідеї про доходи і витрати сім'ї, важливість планування тощо.

Завдання: складання умовного сімейного бюджету: діти розраховують, скільки грошей сім'я витрачає на харчування, комунальні послуги, навчання тощо; вправа «Як заощадити?» – придумати способи економного використання ресурсів (вода, світло, їжа).

Тема: «Потреби людини» – усвідомлення різниці між потребами та бажаннями людини.

Завдання: робота з картками: класифікація речей на «життєво необхідні» (їжа, одяг, житло) і «додаткові бажання» (іграшки, солодоші). Групове обговорення: «Чому важливо спочатку задовольнити потреби, а потім – бажання?».

Тема: «Економне використання природних ресурсів» дає змогу збагатити знання учнів про те, що ресурси мають ціну, а їх економне використання – це теж фінансова грамотність громадян, зокрема учнів.

Завдання: створення екопроекту «Моя родина заощаджує»: діти описують, як вони вдома економлять воду, світло, їжу. Математичний підрахунок: «Скільки грошей можна заощадити, якщо вимикати світло на ніч?»

Крім того, важливо проводити інтегровані уроки, де можна поєднати зміст фінансової грамотності з математикою і «Я досліджую світ».

Ефективна форма організації навчання – це залучення молодших учнів до різних проектів з даної теми. Наприклад, *мініпроект: «Шкільний ярмарок»*, мета якого – планування витрат і прибутку, розуміння основ торгівлі. Сутність ідеї в тому, що учні готують вироби (малюнки, сувеніри), організовують продаж на символічному ярмарку. Після заходу підраховують витрати на матеріали та прибуток. Обговорюють, як можна було б покращити продаж [10; 11; 12].

2.2.2. Економічне виховання здобувачів освіти на уроках математики

Курс математики в початковій школі має значний потенціал для економічного виховання молодших учнів, оскільки важливою складовою навчання є розв'язування задач, доцільно використовувати приклади, засновані на реальних економічних ситуаціях, що матимуть прикладне значення [3]. Ще у свій час український педагог К. Ушинський наголошував, що задачі, з якими працюють діти, мають бути наочними й пов'язаними з практичним життям, так як вони можуть стати першими уроками у веденні домашнього господарства та розумінні основ економіки.

Існує багато різних видів задач із економічним змістом, які збагачують учнів практичними знаннями. Насамперед варто знайомити учнів початкових класів із поняттями, які вони зустрічають у повсякденному житті: *банк, бізнес, гроші, монети, ринок, маркет* тощо. Уже з 1-го класу учні починають опановувати знання про грошові одиниці – копійки та гривні, які є базовими поняттями, адже гроші – це універсальний засіб обміну на будь-який товар [12].

Аналізуючи підручники з математики для 1-го класу відповідно до нової навчальної програми, можна зазначити, що вона стала простішою, однак школярі все одно засвоюють основи фінансової грамотності, розв'язуючи такі завдання:

- Підрахунок кількості копійок на зображенні: скільки всього монет?
- Які монети слід використати, щоб отримати 10 копійок?
- Які комбінації монет дають 50 копійок?

Однак, у зв'язку з інфляційними процесами та вилученням дрібних монет із обігу, окремі завдання підручника втрачають актуальність і потребують оновлення.

У 2-му класі через задачі на теми купівлі та продажу вводяться нові економічні поняття, такі як [Там само]:

- *Товар* – предмет купівлі, продажу чи обміну;
- *Дохід* – кошти, які отримують громадяни, підприємства чи держава.

Наприклад, дітям пропонуються задачі на:

- Додавання і віднімання предметів (зошити, овочі);
- Обчислення вартості покупок (книжки, альбоми);
- Визначення решти після покупки;
- Знаходження залишку товару (молоко, цибуля);
- Підрахунок грошей і купюр;
- Встановлення вартості одиниці товару та складання власних запитань до задачі.

Ці приклади показують, що задачі з економічним змістом не лише розвивають математичні навички, а й формують у молодших школярів базові уявлення про фінансові процеси. За умови правильного добору та обговорення змісту такі задачі можуть стати ефективним інструментом економічного виховання і формування фінансової грамотності вже з початкової школи [3].

У процесі роботи над цим дослідженням ми спробували проаналізувати потенціал (зокрема різні задачі відповідного змісту) для учнів початкових класів, які сприяють формуванню фінансової грамотності під час уроків математики. Ці завдання розраховані на учнів 1–4 класів, адаптовані до їхнього віку й досвіду та пов'язані з реальним життям:

Задачі для учнів 1-2 класу.

1. Марічка купила одну булочку за 6 грн і сік за 9 грн. Скільки грошей вона витратила всього?
2. У Марка було 20 грн. Він купив олівці за 12 грн. Скільки грошей залишилось у хлопчика?
3. Скільки потрібно грошей, щоб купити 3 ручки по 5 грн кожна?
4. Данило має 2 монети по 2 грн і одну купюру 10 грн. Чи вистачить йому грошей на іграшку, яка коштує 14 грн?

5. Катя має 5 грн, а її сестра – 10 грн. Скільки грошей у них разом? Хто має більше і на скільки?
6. Скільки різних способів можна скласти 10 грн з монет і купюр (1, 2, 5, 10 грн)?

Задачі для 3-4 класу

1. У крамниці знижка 20% на зошити. Один зошит коштує 10 грн. Скільки коштуватиме зошит зі знижкою? Скільки зекономить покупець?
2. Тато дав Софії 50 грн на обід у шкільній їдальні. Вона купила суп за 20 грн, хліб за 5 грн і компот за 10 грн. Скільки грошей залишилось у Софії?
3. У класі проводили ярмарок. Учні продавали власноруч виготовлені листівки по 15 грн і поробки по 30 грн. Було продано 8 листівок і 5 поробок. Яку суму виручили учні?
4. Порахуй витрати на канцелярію: 3 зошити по 12 грн, пенал за 60 грн, набір ручок за 45 грн. Яка загальна сума витрат?
5. Порівняй ціни: У крамниці “А” набір фломастерів коштує 55 грн, у крамниці “Б” – 48 грн. У якій крамниці є дешевше і на скільки?
6. У сім’ї планують витратити 500 грн на покупки. Вибери товари із прайсу так, щоб витрати не перевищували цю суму. Що можна купити?

Практичні завдання (для індивідуальної або групової роботи з учнями у класі)

- Склади список покупок для сніданку в школі на 30 грн. Поясни свій вибір.
- Порахуй, скільки грошей треба, щоб купити подарунки для 5 друзів, якщо кожен подарунок коштує 35 грн.
- Розв’яжи задачу: У сім’ї щомісяця витрачають 3000 грн на їжу, 1000 грн на комунальні послуги, 500 грн на одяг. Які загальні витрати сім’ї на місяць?

Приведені вище задачі містять величезний виховний потенціал, оскільки вони сприяють розвитку практичного економічного мислення учнів початкових класів, вчать їх планувати витрати, знайомлять із поняттями *вартість, знижка, решта, бюджет, дохід, економія* і т.п., а також сприяють

формуванню відповідального ставлення до грошей, а це значить – основи фінансової грамотності [79].

Важливо наголосити на візуалізації і розвитку економічної кмітливості, мислення учнів початкових класів. Для цього ми пропонуємо застосувати у роботі ребуси, які самостійно згенеровані з використанням відповідних цифрових інструментів (див. Додаток А).

У початковій школі створені ребуси, які подані нижче, містять основні економічні поняття, допоможе учням легко запам'ятовувати нові слова та асоціювати їх із певними образами, а значить сформувати елементи фінансової грамотності. Наприклад: ребус на слово «Гроші» (зображення гори, де остання літера замінена на «і»), ребус на слово «Товар» ("т" + овар) чи «Послуга» (пол + слуга).

1. Ребус із словом «Валюта».

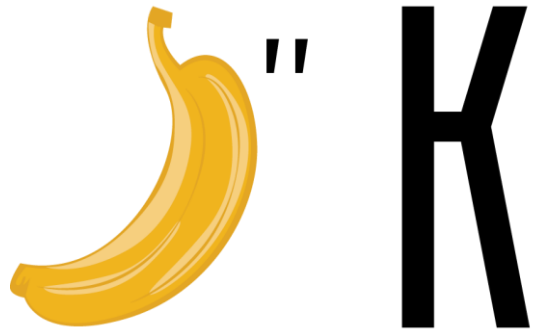
2. Ребуси зі словом «Банк»

Варіант А

Варіант Б

 4 = К

Ресурс: Власна розробка на платформі

http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator

Використання ребусів дозволить зробити процес навчання і формування в учнів фінансової грамотності ефективним і незабутнім, закладаючи міцний фундамент для їхнього майбутнього фінансового успіху (Додаток А).

2.2. Результати дослідницько-експериментальної роботи

У процесі дослідження нами проведено опитування вчителів початкових класів, мета якого полягала у вивченні поточного стану, поглядів та досвіду вчителів початкових класів щодо формування основ фінансової грамотності в НУШ [50]. Форма анкети подана в додатку К. При проведенні анкетування ми намагалися: виявити рівень усвідомлення вчителями важливості фінансової грамотності для розвитку особистості молодшого школяра, дослідити наявні практики інтеграції елементів фінансової грамотності в різні навчальні предмети та позакласну діяльність, визначити найбільш актуальні теми фінансової грамотності, які, на думку педагогів початкової освіти, мають бути засвоєні учнями початкових класів, окреслити основні труднощі, з якими стикаються у вирішенні цих завдань, а також оцінити потребу вчителів у підвищенні кваліфікації [33; 80]. Отримані дані

були нами використані для аналізу та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на покращення методичного забезпечення та підвищення ефективності формування фінансової грамотності учнів початкових класів у рамках дипломної роботи.

Як засвідчили результати опитування, в яких взяло участь 19 учителів ЗОШ I-III ступенів (№1, 2, 3) м. Рахова Закарпатської області. Опитування проводилося онлайн з допомогою анкети в GoogleForm, яка представлена в додатку.

Як бачимо з рис. 2.4, більше третина вчителів зауважують, що проблема формування фінансової грамотності в початковій школі є дуже важлива (31,6%), скоріше важлива (36,8%), 15,8% – ще не визначилися і їм важко відповісти. Це означає, що вони розуміють актуальність теми і завдання, які ставляться в Державному стандарті початкової освіти.

Чи вважаєте Ви формування основ фінансової грамотності важливою складовою освітнього процесу в початковій школі?

19 відповідей

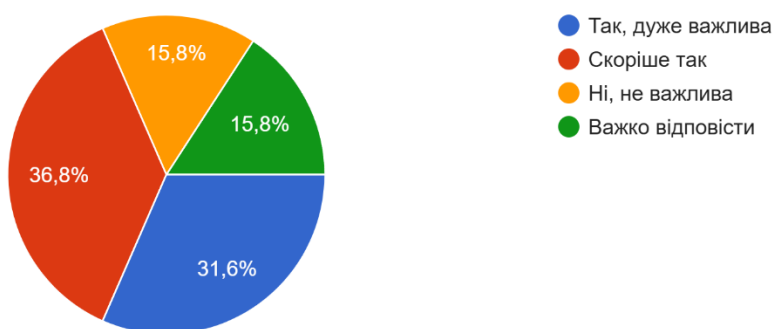

Рис. 2.4. Важливість проблеми формування фінансової грамотності в початковій школі.

Ресурс: Власна розробка.

При цьому логічним є наступне питання щодо завдань, які необхідно вирішувати педагогові в цьому руслі. Так, 52,6% опитаних вказали на необхідності формування в учнів базових економічних питань, розвиток відповідних навичок, зокрема планування і використання коштів (63,2%),

розвиток економічного мислення й підприємницьких здібностей (42,1%) і т.п. Власне, цілком можливо це реалізувати у змісті початкової освіти, інтегрувавши в окремі предмети відповідні навчальні матеріали та інтерактивні методики. Відповідно стосовно цього було й у нас питання до вчителів, на яке тільки один вчитель із 19 відповів ствердно, що систематично інтегрує економічні знання у освітній процес початкової школи, 5 вчителів, що становить 26,3% від загальної кількості опитаних відповіли, що іноді це роблять, стільки ж (26,3%) планують інтегрувати і дуже значна кількість опитаних (21,1%) відповіли «ні, не інтегрую». Це свідчить про те, що потрібна систематична і цілеспрямована робота для практичного вирішення цього питання, підготовки вчителів і т.п.

Які, на Вашу думку, основні завдання формування основ фінансової грамотності в сучасних молодших школярів? (можна обрати кілька відповідей)

19 відповідей

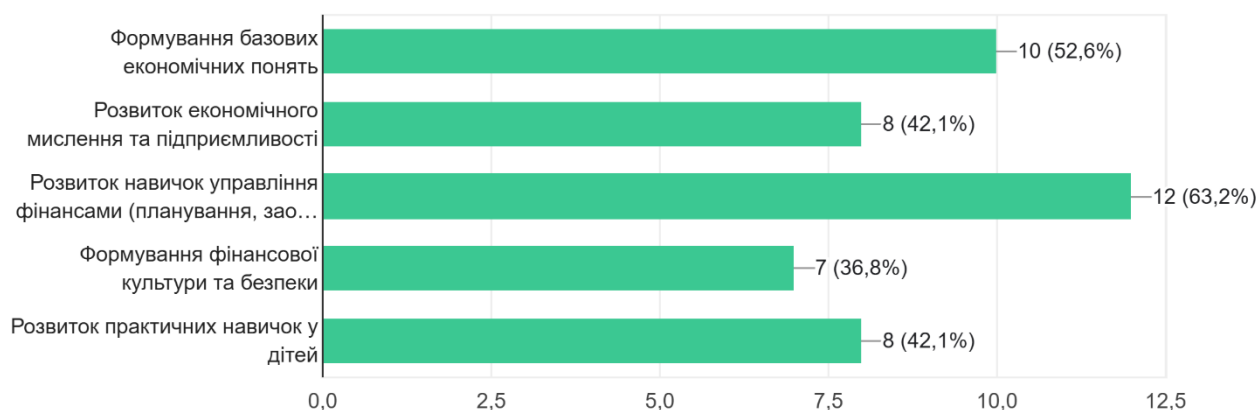

Рис. 2.5. Завдання в початковій школі, які стоять перед вчителями у формуванні основ фінансової грамотності учнів (за результатами опитування).

Ресурс: Власна розробка.

Чи інтегруєте Ви елементи фінансової грамотності у свою викладацьку діяльність?
(Можливо кілька варіантів відповіді)
19 відповідей

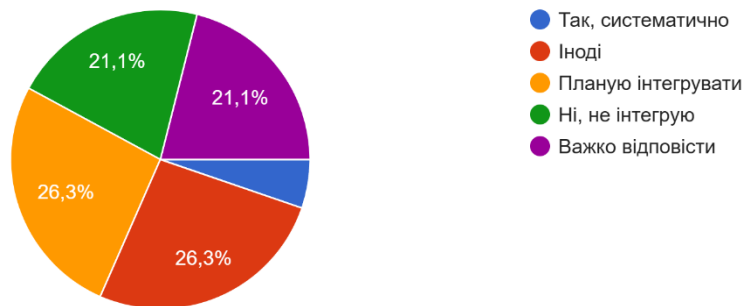

Рис. 2.6. Ставлення вчителів до проблеми інтегрування основ фінансової грамотності учнів у зміст початкової освіти (за результатами опитування).

Ресурс: Власна розробка.

Наступне питання анкети для педагогів стосувалося того, в контексті яких предметів у межах початкової школи вони бачать найширші можливості для формування в учнів основ фінансової грамотності. Результати їхнього опитування подано на наступному рисунку. Тому не випадково у нашому дослідженні в процесі експерименту ми зосередили увагу саме на цих двох предметах – математика та інтегрований курс «Я досліджую світ», бо на це вказали вчителі-практики шкіл. Це курси обрали відповідно 68,;% та 78,9% від загальної кількості опитаних (була опція обрання кількох варіантів відповідей).

Крім того, великий потенціал містить позаурочна виховна робота (про це заявили 9 педагогів, тобто 47,4%) для формування фінансової грамотності в учнів, бо це заходи із залученням батьків, фестивалі, ярмарки, міжшкільні проєкти із залученням громади на цю тему та ін. Однак у нашому дослідженні ми розглядаємо тільки освітній процес.

У межах яких навчальних предметів Ви найчастіше торкаєтеся питань фінансової грамотності? (Можливо кілька варіантів відповіді)

19 відповідей

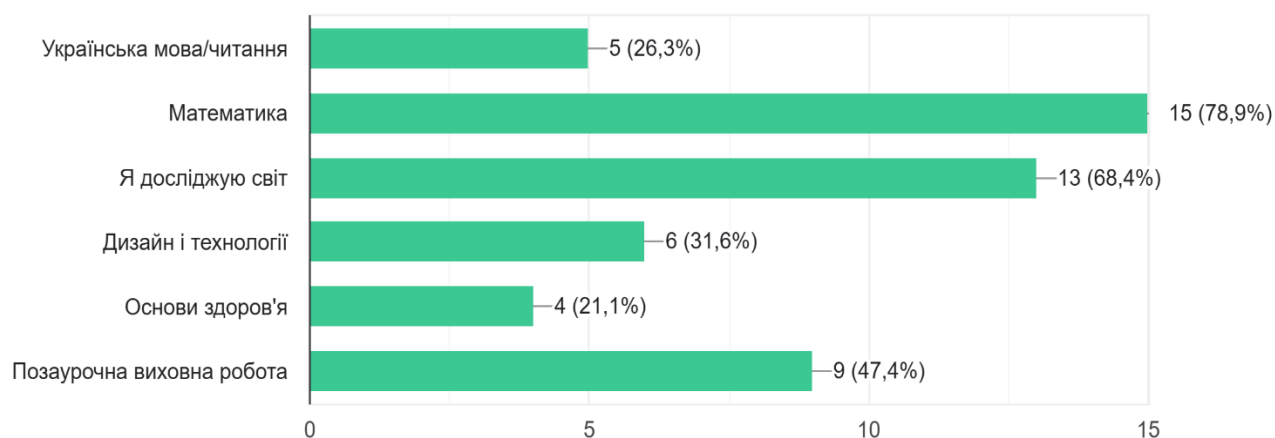

Рис. 2.7. Думка учителів щодо потенціалу змісту початкової освіти у формуванні основ фінансової грамотності учнів (за результатами опитування).

Ресурс: Власна розробка.

Дуже важливе для нас питання, на яке відповіли вчителі на наступному рисунку, стосувалося тематики роботи з вирішення завдань нашого дослідження. Ці дані ми використали для педагогічного експерименту в школі. Зокрема, як бачимо на рис. 2.8., вчителі стверджують, що важливими є наступні теми: планування власних витрат (84,2%), безпечне поводження з грошима (передусім готівковими) (63,2%), що таке банк і які його функції (57,9%), ціна товарів і послуг, види доходів (зарплата, пенсія, стипендія і т.п.) (31,6%) тощо.

Які теми з фінансової грамотності, на Вашу думку, найбільш актуальні для учнів початкових класів? (Можливо кілька варіантів відповіді)

19 відповідей

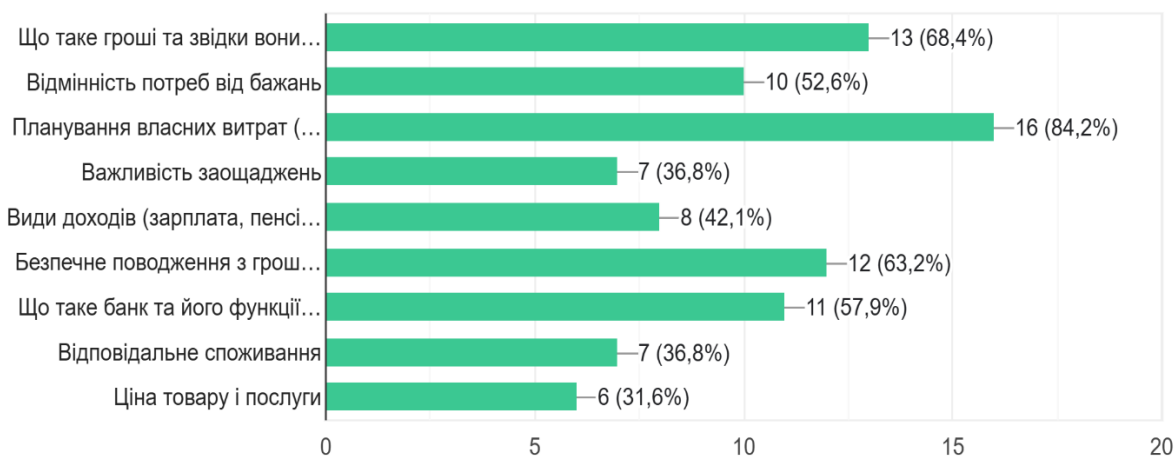

Рис. 2.8. Актуальні теми для учнів початкових класів з основ фінансової грамотності (за результатами опитування вчителів).

Ресурс: Власна розробка.

З якими труднощами Ви стикаєтеся при викладанні елементів фінансової грамотності? (Можливо кілька варіантів відповіді)

19 відповідей

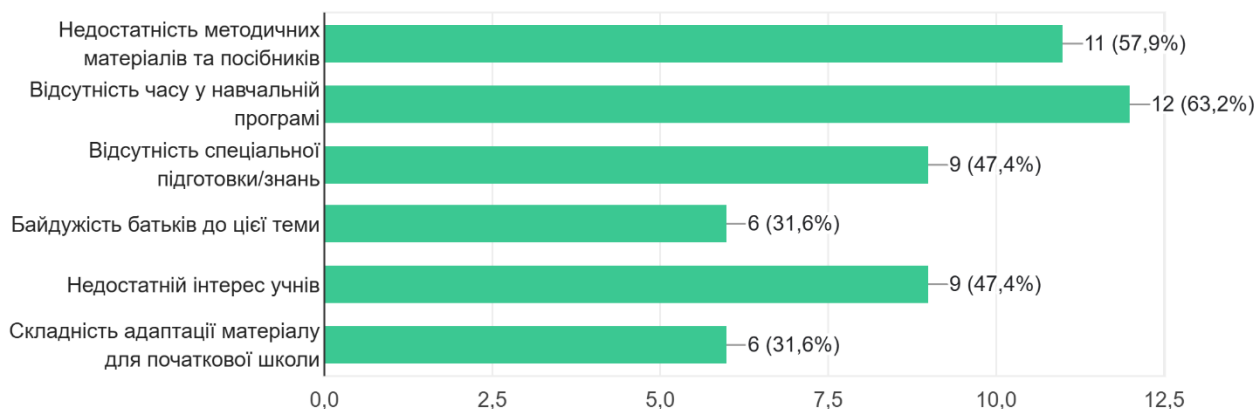

Рис. 2.9. Труднощі, з якими стикаються вчителі початкових класів з формування фінансової грамотності учнів (за результатами опитування).

Ресурс: Власна розробка.

Стосовно труднощів, то найбільша кількість вчителів (12, тобто 63,2%) вказали на відсутність часу у програмі на вирішення цього завдання, хоч варто згадати концепцію НУШ, в якій фінансова грамотність і підприємливість належать до ключових компетентностей, в т.ч. в початковій школі (рис. 2.9). На другому місці (57,9%) стоїть недостатність методичного забезпечення з цієї проблеми для вчителів і учнів. Відзначили також відсутність спеціальної підготовки для формування фінансової грамотності учнів і недостатній інтерес в учнів (по 47,4%). Деяка частина вчителів початкових класів (31,6%) стверджують про складність адаптації матеріалу з фінансової грамотності для молодших школярів, а також стільки ж говорять про байдужість батьків до цієї теми, очевидно тут мається на увазі саме молодший шкільний вік.

Рис. 2.10. Актуальні форми і методи формування фінансової грамотності молодших школярів (за результатами опитування вчителів).

Ресурс: Власна розробка.

Щодо форм і методів навчальної діяльності, які на думку педагогів, ефективними, найбільше респондентів (12, що становить 63,2%) обрали «розв'язування практичних задач і ситуацій», та ігрові форми, зокрема дидактичні і рольові ігри – 11 осіб, що становить 57,9% (рис. 2.10). Варто зауважити що вчителі могли обирати кілька варіантів відповідей, тому на

рисунок ми можемо побачити, що вони так і робили. Серед поширених методів і форм також бесіда, проєктна діяльність, перегляд освітніх відео та мультфільмів, заходи із залученням батьків у школі тощо. Власне на уроках математики під час експерименту більшою мірою ми практикували задачі економічного спрямування, а під час курсу «Я досліджую світ» відповідно ситуативно-рольові ігри, проєкти, бесіди.

Як бачимо на рис. 2.11, тільки один вчитель, що становить 5,3% від загальної кількості опитаних педагогів заявив про те, що йому дуже потрібне підвищення кваліфікації з формування основ фінансової грамотності в початковій школі і стільки ж – навпаки, не потребує таких компетентностей і професійного розвитку. Третина (31,6%) відповіли «скоріше так», майже половина (47,3%) респондентів «не відчувають особливої потреби». Двоє осіб вказало, що їм важко відповісти на це запитання.

Чи відчуваєте Ви потребу у підвищенні власної кваліфікації з питань фінансової грамотності?

19 відповідей

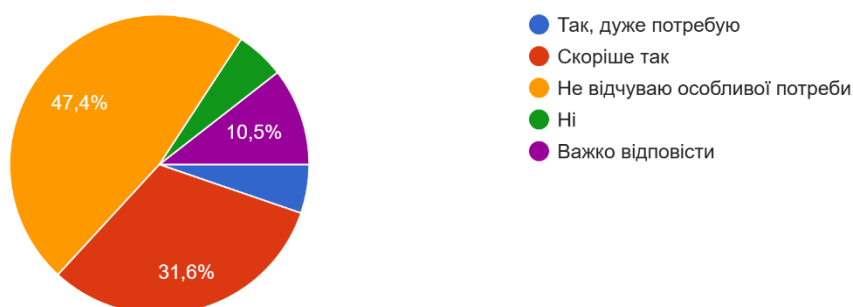

Рис. 2.11. Щодо потреби професійного розвитку вчителів (за даними опитування).

Ресурс: Власна розробка.

Дане опитування вчителів дало нам уявлення про те, як вирішується досліджувана проблема в практиці початкової школи, як розуміють її сутність самі практики, які існують труднощі і позитивні приклади для впровадження. Це допомогло нам також працювати з учнями, хоч більшою мірою до експерименту були залучені самі вчителі, котрі там викладали. Однак під час

педагогічної практики в школі все ж вдалося частково й самому спостерігати за процесом вирішення практичних педагогічних завдань молодшими школярами з економічної сфери, зокрема фінансів.

Структуру нашого дослідження, яке полягало в теоретичній і практичній діяльності з формування основ фінансової грамотності у здобувачів початкової освіти подано на рис. 2.12.

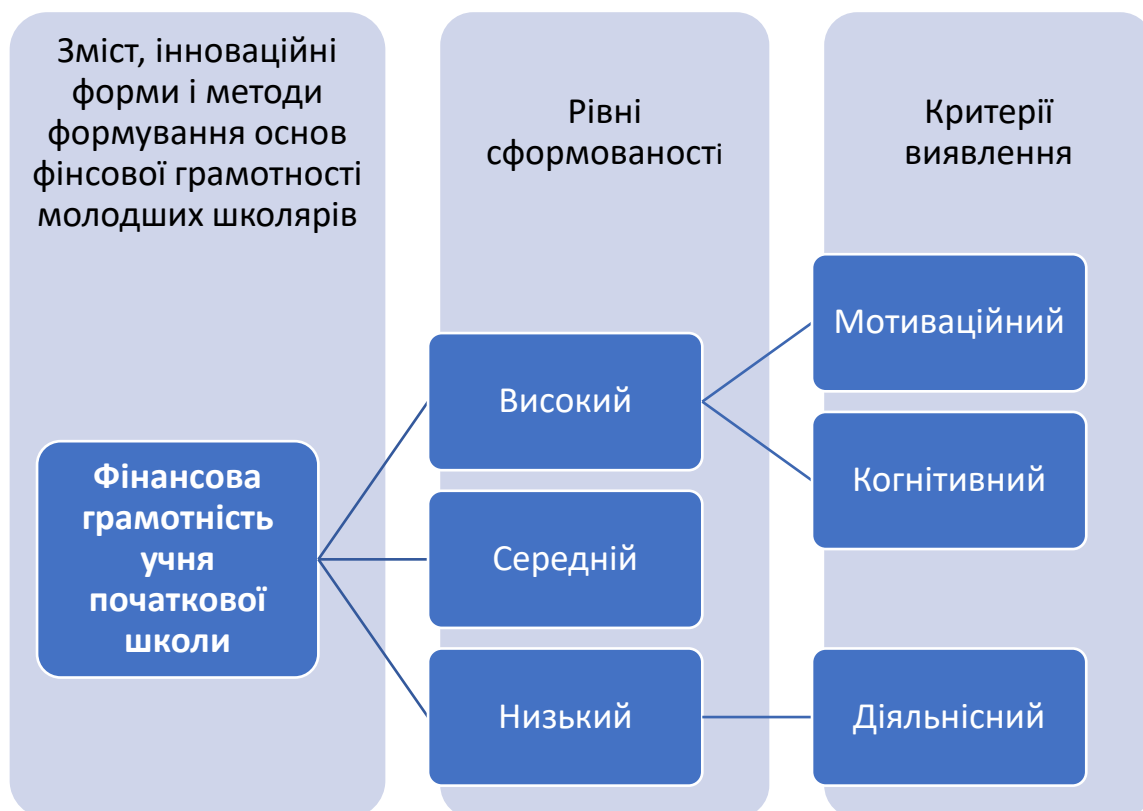

Рис. 2.12. Структура дослідження проблеми формування основ фінансової грамотності в молодших школярів.

Ресурс: Власна розробка.

Для дослідження рівня фінансової грамотності учнів 3-х класів, де проводився педагогічний експеримент під час роботи над кваліфікаційною роботою, нами виокремлено критерії, які були адаптовані до вікових особливостей дітей цього віку та вимоги Державного освітнього стандарту. Наведемо це в таблиці 2.1 більш детально.

**Критерії та показники дослідження рівня фінансової грамотності
молодших школярів (учнів 3 класу)**

Критерії	Характеристика критерію	Показники та їхній опис
Когнітивний (знаннєвий) критерій	Визначає обсяг і глибину теоретичних знань учнів з основ фінансової грамотності	<p><i>Знання базових фінансових термінів:</i> розуміння значення слів: гроші, товар, послуга, ціна, дохід, витрати, заощадження, банк та ін. (в елементарному розумінні).</p> <p><i>Уявлення про походження грошей та їх функції:</i> розуміння, що гроші не беруться «з нічого», для чого вони потрібні (обмін, заощадження).</p> <p><i>Розуміння відмінності «потреби» від «бажання»:</i> вміння розрізняти життєво необхідні речі від того, що хочеться мати.</p> <p><i>Знання видів грошей:</i> монети, банкноти (українські), долар.</p> <p><i>Уявлення про джерела доходів:</i> розуміння, що батьки заробляють гроші працею.</p> <p><i>Знання простих правил безпеки у поводженні з грошима.</i></p>
	Характеризує вміння учнів застосовувати набуті знання у	<p><i>Вміння розрізняти та рахувати гроші:</i> оперувати монетами та банкнотами (додавати, віднімати в межах простих сум).</p> <p><i>Вміння простого планування витрат:</i> вміння визначити, на що можна витратити певну суму грошей (наприклад, «копійчаний» бюджет на кишенькові витрати).</p>

Діяльнісний (практичний) критерій	практичних ситуаціях, виконувати прості фінансові дії	<p><i>Здатність до елементарного заощадження:</i> розуміння, що для досягнення певної мети (наприклад, купівлі іграшки) потрібно відкласти гроші.</p> <p><i>Уміння здійснювати прості покупки:</i> використання ігрових ситуацій «крамниця» для демонстрації здатності оперувати грошима, давати решту.</p>
Мотиваційний критерій	Відображає ставлення учнів до грошей, їхню готовність до відповідального поводження з ними, формування певних ціннісних орієнтацій	<p>Усвідомлення цінності праці як джерела доходу: розуміння, що гроші «заробляються», а не даруються просто так.</p> <p><i>Виявлення бажання заощаджувати:</i> позитивне ставлення до ідеї накопичення грошей для майбутніх потреб/бажань.</p> <p><i>Усвідомлення важливості раціонального споживання:</i> розуміння, що не все, що хочеться, є необхідним, і що ресурси обмежені.</p>

Важливо, що під час експерименту ми досліджували, яким чином основи фінансової грамотності можна інтегрувати в інші предмети початкової школи. Обґрунтоване визначення критеріїв і показників (табл. 2.1.) дозволило провести об'єктивне дослідження рівня фінансової грамотності учнів 3 класу.

При цьому нами використовувалися наступні *методи дослідження*: короткі завдання для учнів на знання термінів, визначення понять, бесіди з ними, перевірка робіт, де учні мали пояснити фінансові терміни або ситуації; спостереження за поведінкою учнів під час ігрових ситуацій (наприклад, «крамниця», «банк», «продаж/купівля»), виконання завдань, що вимагають

розрахунків (наприклад, скільки грошей залишиться після покупки, скільки потрібно додати, щоб щось купити), створення життєвих ситуацій, де потрібно прийняти фінансове рішення, участь у навчальних проєктах, де учні створюють власний бюджет, планують доходи/витрати; обговорення ставлення до грошей, до праці, до заощаджень; незакінчені речення, малюнки на тему «Як я використовую гроші», «Мої мрії та гроші», фіксація висловлювань, ініціативи учнів, їхнього емоційного ставлення до фінансових тем та роздуми над проблемними ситуаціями (наприклад, що важливіше: купити багато дешевих іграшок чи одну дорогу, але якісну; чи важливо ділитися з іншими; чи потрібно допомагати батькам по господарству, щоб вони заробляли гроші).

У дипломній роботі ми окреслили три рівні фінансової грамотності учнів початкових класів з використанням окреслених вище критеріїв – мотиваційного, когнітивного і діяльнісного (табл. 2.2).

Для педагогічного експерименту ми обрали два третіх класи ЗОШ I-III ступенів у м. Рахів Закарпатської області: 3-А (22 учні) як контрольний клас і 3-Б (23 учні) як експериментальний. На початковому, констатувальному етапі педагогічного експерименту обидва класи показали невисокий рівень фінансової грамотності.

Після проведення формувального експерименту в експериментальному класі¹ (3-Б) спостерігалось помітне покращення показників порівняно з контрольним класом² (3-А) (табл. 2.3). Це пояснюється цілеспрямованою роботою в експериментальному класі, що включала ознайомлення учнів з основними економічними поняттями, такими як: *бізнес, банк, реклама, готівка, валюта, підприємець, податок, дохід, прибуток, банкрут, фінанси, кредит, господарність (безгосподарність)* тощо.

¹ ЕК – експериментальний клас

² КК – контрольний клас

Рівні фінансової грамотності молодших школярів

<i>Рівень</i>	<i>Опис</i>	<i>Когнітивний критерій</i>	<i>Діяльнісний критерій</i>	<i>Мотиваційний критерій</i>
Низький	<i>Учень має фрагментарні, несистемні знання про фінансові поняття.</i>	Знає лише окремі базові терміни (гроші, магазин). Не розуміє змісту більшості понять. Плує «потреби» та «бажання». Обмежене уявлення про походження грошей.	Не вміє здійснювати прості розрахунки з грошима. Не здатен до елементарного планування витрат чи заощаджень. Не розуміє, як обрати товар за певну суму.	Не усвідомлює цінності праці як джерела доходу. Не проявляє бажання заощаджувати. Ставиться до грошей як до чогось, що просто з'являється (без зв'язку з працею). Схильний до імпульсивних покупок.

Середній	<p><i>Учень має базові знання та початкові вміння з основ фінансової грамотності, що потребують систематизації.</i></p>	<p>Знає та розуміє більшість основних фінансових термінів на елементарному рівні. Розуміє відмінність між потребами та бажаннями. Має загальне уявлення про джерела доходів родини. Знає прості правила безпеки з грошима.</p>	<p>Вміє рахувати гроші та здійснювати прості операції купівлі-продажу в ігрових ситуаціях. Може спробувати планувати кишенькові витрати на короткий термін. Здатний до елементарного заощадження. Може обирати товар, враховуючи ціну.</p>	<p>Усвідомлює, що гроші «заробляються» працею. Виявляє бажання заощаджувати, хоча це не завжди послідовно. Розуміє необхідність раціонального використання речей. Проявляє помірну зацікавленість до фінансових питань.</p>
-----------------	---	--	--	---

Високий	<p><i>Учень демонструє системні знання, практичні вміння та усвідомлене ставлення до фінансових питань, виявляє ініціативу.</i></p>	<p>Чітко розуміє та правильно використовує широкий спектр базових фінансових термінів. Має уявлення про різні види доходів та витрат, функцію податків (на елементарном у рівні). Добре розрізняє потреби та бажання, може обґрунтувати свій вибір. Розуміє важливість фінансового планування.</p>	<p>Впевнено оперує грошима, правильно здійснює розрахунки та дає решту. Здатний до короткостроково го фінансового планування (наприклад, бюджет на тиждень). Успішно заощаджує на визначену мету. Може пропонувати варіанти раціонального використання коштів. Робить обдуманий вибір при покупках.</p>	<p>Сформоване позитивне та відповідальне ставлення до праці та заощаджень. Усвідомлює важливість відповідального поводження з грошима. Виявляє ініціативу в обговоренні фінансових питань. Демонструє ощадливість та розуміння цінності речей. Може ділитися своїми знаннями з однолітками, позитивно ставиться до співпраці.</p>
----------------	---	--	---	---

Рівні сформованості фінансової грамотності учнів 3-х класів за когнітивним критерієм (до проведення формувального експерименту і після нього)³

Рівні фінансової грамотності	Кількість учнів, %			
	До експерименту		Після експерименту	
	КК	ЕК	КК	ЕК
Високий	2 (9,09%)	4 (17,39%)	2 (9,09)	8 (34,78%)
Середній	10 (45,45%)	9 (39,13%)	12 (54,54%)	11 (47,82%)
Низький	10 (45,45%)	10 (43,47%)	8 (36,36%)	4 (17,39%)

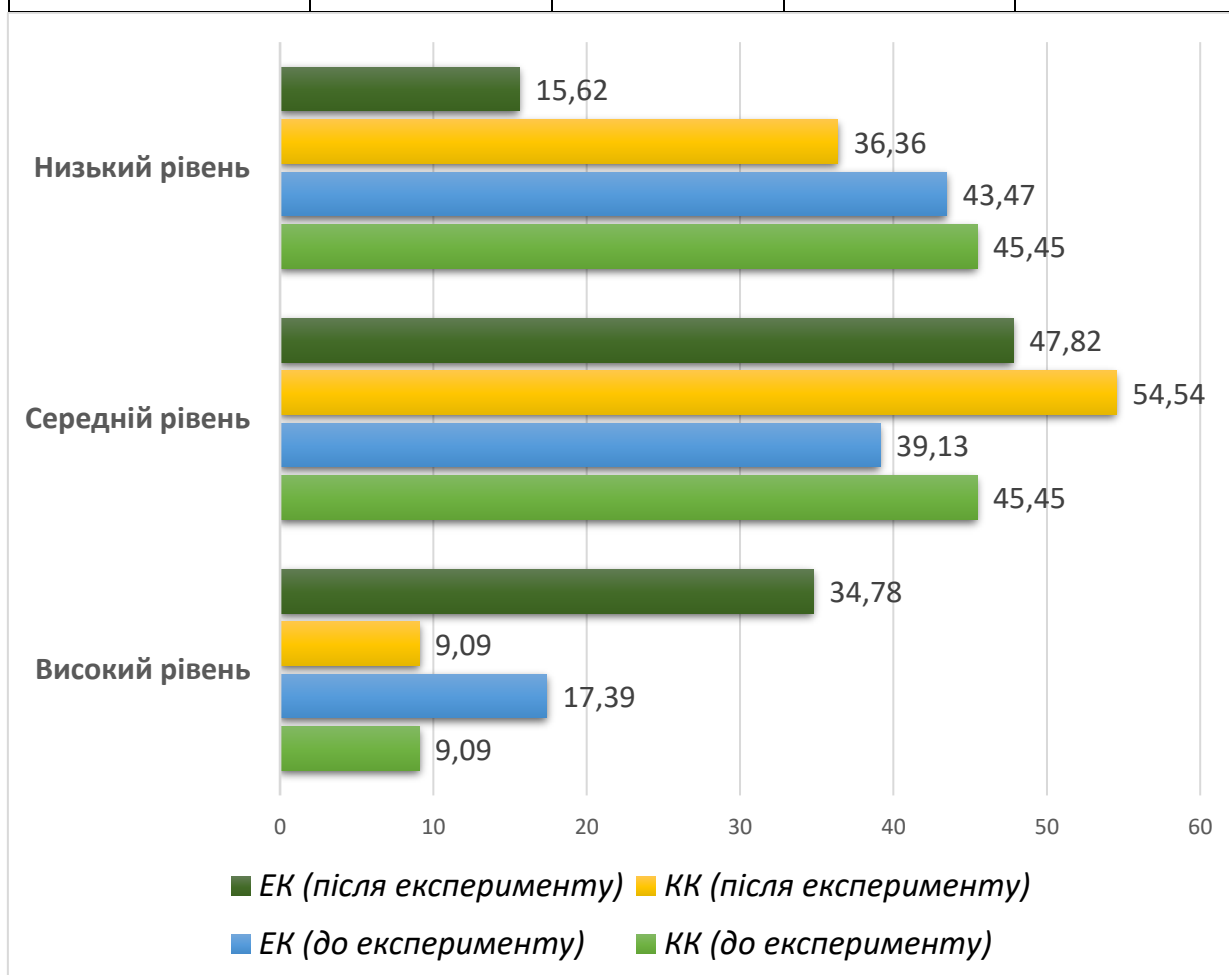

Рис. 2.13. Рівні сформованості фінансової грамотності молодших школярів за когнітивним критерієм (%). Ресурс: Власна розробка.

³ КК-22 учні, ЕК – 23 учні.

Результати констатувального етапу експерименту виявили недостатній рівень володіння учнями експериментальних та контрольних груп економічними поняттями. Зокрема, значна частина школярів мала обмежені уявлення про першочергові потреби людини (їжа, вода, житло, безпека) та особисті потреби дитини, а також про основні ресурси, їх обмеженість і працю дорослих. Діагностика рівня знань за цим компонентом проводилася під час уроків математики, індивідуальних бесід та економічних ігор [10; 11; 12].

За когнітивним критерієм, більшість учнів КК та експериментальної ЕК груп продемонстрували середній рівень фінансової грамотності. Так, у КК 10 учнів (45,45%) та в ЕК 9 учнів (39,13%) показали відповідні результати. Наявність цього рівня свідчить про інтерес дітей до економічної сфери життя, їхню здатність орієнтуватися в світі товарів за допомогою реклами, а також про виявлення ощадливості, працьовитості, кмітливості, відповідальності та підприємливості [3]. Крім того, на середньому рівні спостерігалось дбайливе ставлення до природних ресурсів, речей, побуту та продуктів праці людей (рис. 2.13).

Аналіз даних формувального етапу експерименту показав, що на початку впровадження програми молодші школярі часто відчували труднощі в орієнтації та розумінні запропонованих економічних понять. Нерідко спостерігалось плутання сутності економічних термінів. Лише поодинокі учні регулярно відкладають кишенькові гроші у скарбничку. Було з'ясовано, що не всі батьки контролюють витрати дітей, покладаючись на їхню довіру, що призводить до несформованості ощадливості й відповідальності під час покупок. Більшість учнів не мали чіткого уявлення про «ринок», часто пояснюючи його як «місце продажу продуктів». Виявлено також недостатньо дбайливе ставлення до природних ресурсів та результатів праці. Водночас, деякі діти проявляли інтерес до реклами, відвідували економічні гуртки та із задоволенням грали в економічні ігри з батьками.

Після завершення формувального етапу відбулися позитивні зміни. За когнітивним критерієм, у контрольному класі частка учнів з низьким рівнем зменшилася з 45,5% до 36,4%, відповідно збільшилася кількість учнів із високим та середнім рівнями фінансової грамотності (таблиця 2.3). У експериментальному класі показники за цим критерієм були значно вищими: кількість школярів із низьким рівнем істотно знизилася з 10 до 4 учнів, що відповідно показано у відсотках.

Наступним етапом формувального експерименту стала оцінка мотиваційного критерію фінансової грамотності учнів третіх класів у КК і ЕК (табл. 2.4).

Аналіз даних (рис. 2.14) свідчить про позитивну динаміку в експериментальному класі. Це досягнуто завдяки цілеспрямованій педагогічній роботі з формування та розвитку особистісних якостей учнів, зокрема їхнього економічного мислення. Така робота інтегрувалася в уроки математики через вирішення практичних задач, участь у рольових іграх, а також використання дидактичних та комп'ютерних ігор. Отже, можна констатувати підвищення загальної мотивації та зацікавленості учнів у питаннях фінансової грамотності.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості основ фінансової грамотності учнів початкової школи за мотиваційним критерієм (на початку і наприкінці експерименту)

Рівні фінансової грамотності	Кількість учнів, %			
	До експерименту		Після експерименту	
	КК	ЕК	КК	ЕК
Високий	3 (13,6%)	4 (17,4%)	4 (18,2%)	7 (30,4%)
Середній	10 (45,5%)	11 (47,8%)	11 (47,8%)	15 (65,2%)
Низький	9 (40,9%)	8 (34,8%)	7 (30,43%)	1 (4,3%)

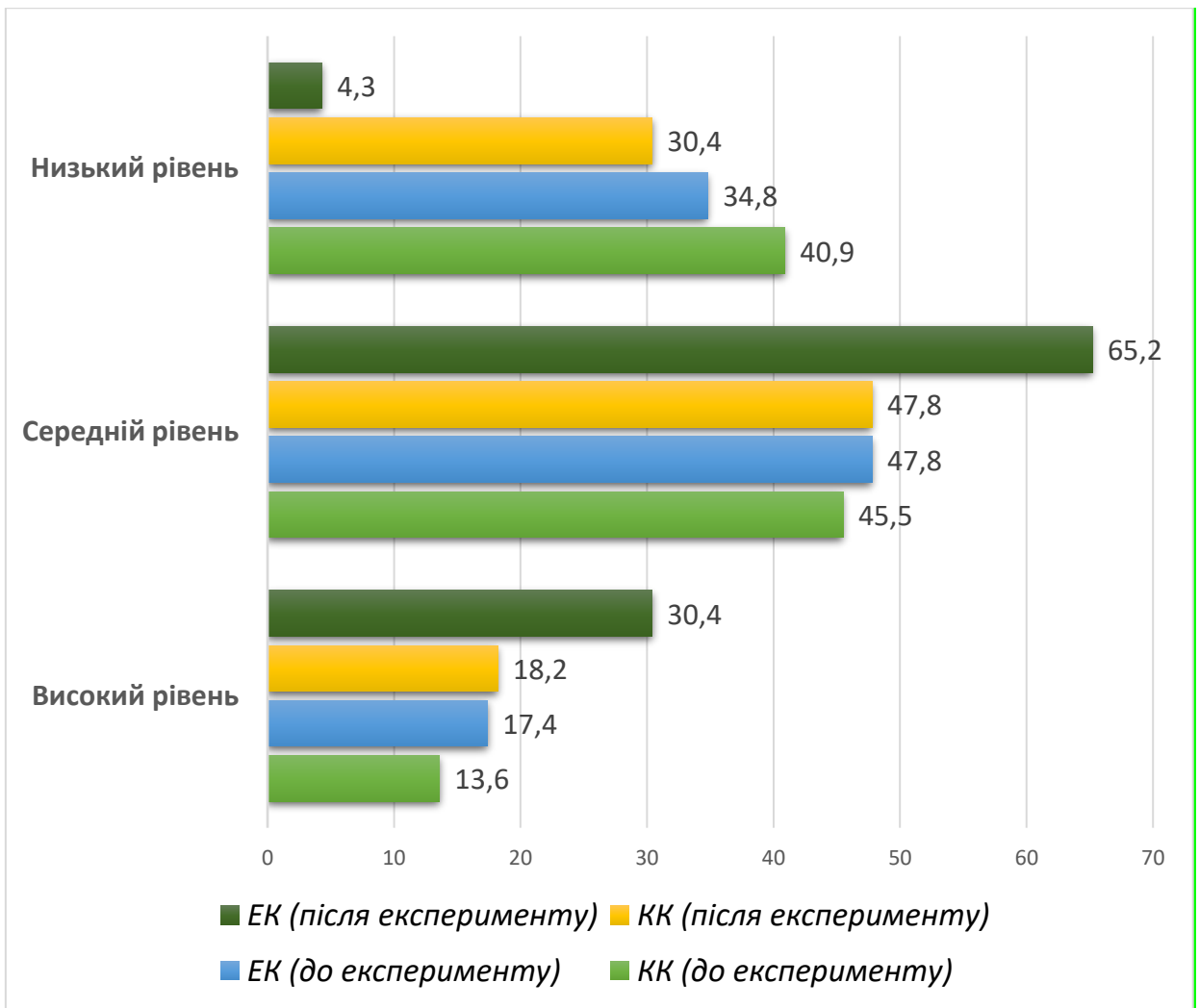

Рис. 2.14. Рівні сформованості основ фінансової грамотності учнів початкової школи за мотиваційним критерієм (на початку і наприкінці експерименту) (%)

Ресурс: Власна розробка.

Отож, як показано на рисунку вище, високий рівень у КК підвищився на 4,3%, у той же час у ЕК аж на 13%, тобто з 17,4% на початку експерименту до 30,4% наприкінці. Це саме можна стверджувати про позитивні зміни в ЕК за іншими рівнями: приміром, це дуже помітно у низькому рівні, який в КК зменшився (а це приріст!) з 40,9% до 30,43%, в той же час ці самі показники в ЕК маємо істотно кращі – з 34,8% до 4,3 %, тобто фактично зменшилася кількість учнів з низьким рівнем наприкінці формування етапу експерименту на 30,5%, тобто на третину.

У табл. 2.5 нами подано результати дослідження фінансової грамотності молодших школярів за діяльнісним критерієм на етапах констатувального та формувального експерименту. При цьому ми виходили з того, що діяльність дитини, зокрема її ставлення до навколишнього світу, відіграє важливу і помітну роль у результативності економічного виховання та, зокрема, формуванні фінансової грамотності. Це зумовлено тим, що саме практичні дії відображають рівень інтеграції набутих знань та сформованих уявлень, досвіду у повсякденне життя [6]. Результати нашого спостереження за учнями 3-х класів виявили цікаву закономірність: незважаючи на розуміння ними правильної поведінки у певних ситуаціях, їм часто бракує вольових якостей для її реалізації відповідно до сформованих економічної свідомості та мислення. У контексті нашого дослідження, акцент зроблено саме на фінансовій грамотності, тобто умінні ефективно використовувати, заощаджувати та економити гроші [10; 11; 12]. Очевидно, що на початковому етапі ці знання ще не трансформувалися у стійкі переконання та практичні навички, що пояснюють отримані результати.

Як бачимо з табл. 2.5. і рис. 2.15, за діяльнісним критерієм ми також домоглися деяких позитивних змін в ЕК, однак вони не є настільки виразними як за мотиваційним і когнітивним критерієм. Це можна пояснити тим, що значно простіше можна вчителю зацікавити учнів, навіть у початковій школі, знаннями про фінанси, гроші як показник добробуту і задоволення людини у різних сферах життя, водночас домогтися практичних реальних дій учнів у такі короткі межі нашого дослідження було значно складніше, як і дослідити їхню поведінку у цьому напрямі. Однак це досить позитивні зміни і варто працювати над інтегруванням економічних знань у зміст початкової освіти. Передусім, це педагогічна творчість кожного вчителя і його ініціатива, як зробити освітній процес цікавішим у плані формування основ фінансової грамотності учнів, бо саме у молодшому шкільному віці закладається основа для здобуття ключових компетентностей для життя у майбутньому [81].

Рівні фінансової грамотності учнів за діяльнісним критерієм (до проведення і після проведення експерименту)

Рівні фінансової грамотності	Кількість учнів, %			
	До експерименту		Після експерименту	
	КК	ЕК	КК	ЕК
Високий	3 (13,6%)	3 (13,0%)	5 (21,7%)	7 (30,4%)
Середній	8 (36,4%)	9 (39,1%)	11 (50%)	13 (56,5%)
Низький	11 (50%)	11 (47,8%)	7 (31,8%)	3 (13%)

Отже, за даними нашого дослідження, діяльнісні показники, що стосуються рівня фінансової грамотності учнів початкових класів, засвідчили зростання високого рівня на етапі формувального експерименту (з 13,6% до 21,7% в КК та з 13,0% до 3-,4% в ЕК) та середнього рівня на 2,7% в КК і на 6,5% в ЕК. Більш істотним є показник низького рівня, який зменшився вкінці експерименту, а це є фактично позитивний результат нашого дослідження щодо динаміки рівня фінансової грамотності третьокласників: на 18,2% в КК і на 34,8 % в ЕК.

Варто зазначити, що ці показники мають певну умовність, оскільки в початковій школі доволі легко проаналізувати поведінку та активність учнів щодо їхнього ставлення до особистих речей, навчального приладдя, шкільного майна тощо. Ми прагнули якомога точніше з'ясувати ці аспекти, використовуючи різні методи, серед яких дієву роль відігравали спостереження та індивідуальні бесіди з учнями.

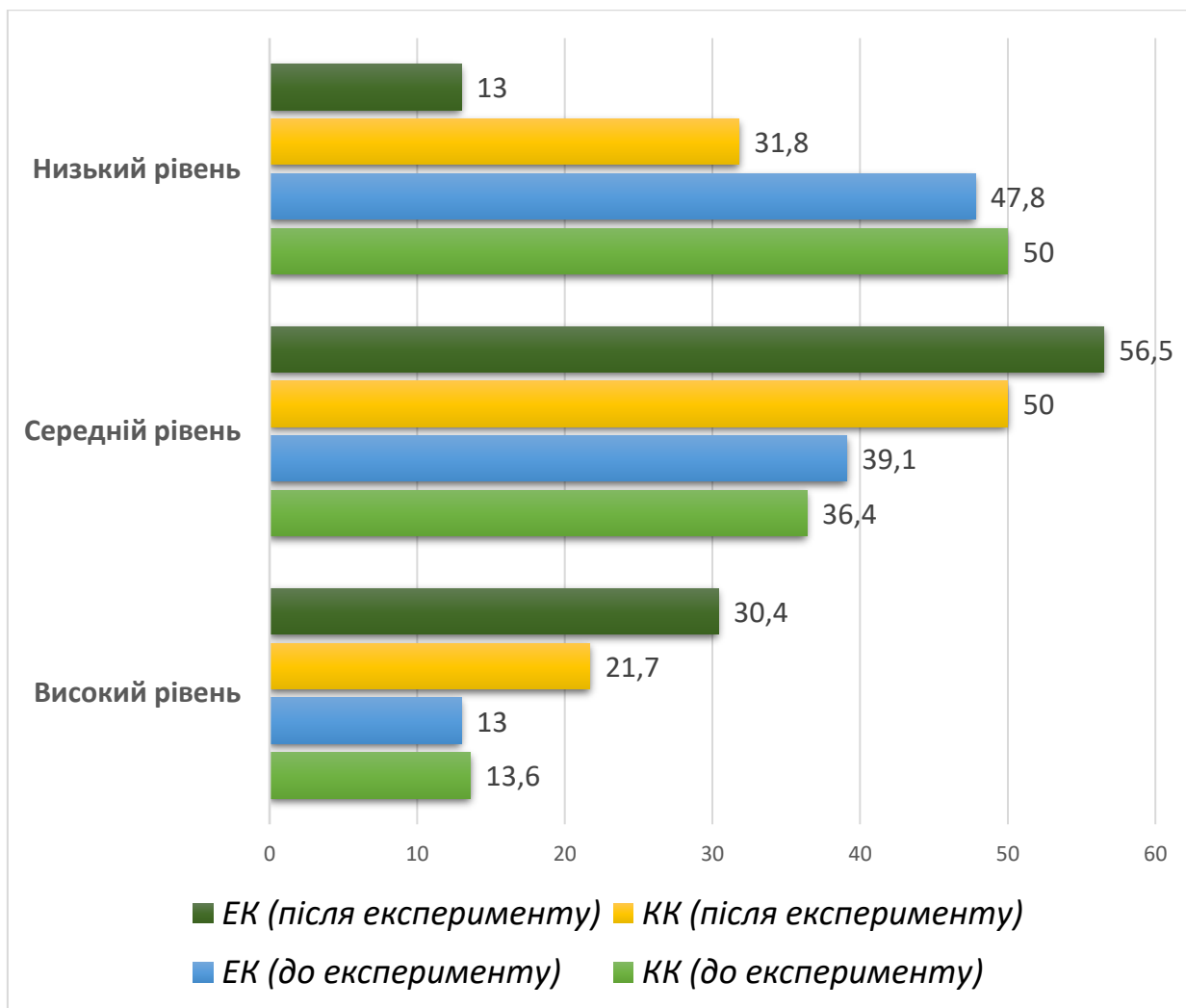

Рис. 2.15. Рівні фінансової грамотності учнів за діяльнісним критерієм (до проведення і після проведення експерименту)

Ресурс: Власна розробка.

Отже, результати формувального експерименту засвідчили позитивну динаміку в ЕК за всіма визначеними компонентами фінансової грамотності, що дозволяє зробити висновок про ефективність і значущість запропонованої моделі освітнього процесу в умовах НУШ.

Висновки до розділу 2

Уроки математики і «Я досліджую світ» мають великий потенціал для інтеграції елементів фінансової грамотності в зміст навчання. Через практичні ситуації, рольові ігри, спостереження і дослідницькі проєкти

молодші школярі навчаються приймати обґрунтовані фінансові рішення, оцінювати значення грошей, праці та ресурсів у повсякденному житті.

Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня економічної грамотності учнів початкових класів, проведений на початку та наприкінці експерименту, відображено у відповідній таблиці. Отримані дані засвідчують, що відбулися деякі зміни в розподілі учнів за рівнями сформованості економічної грамотності. Зокрема, в експериментальному класі спостерігається збільшення кількості школярів з високим і середнім рівнем економічної підготовки, тоді як кількість учнів з низьким рівнем значно зменшилася. Варто зазначити, що жодна дитина не залишилася на рівні, коли вона зовсім не орієнтується в економічних поняттях чи не може висловити власну думку щодо елементарних економічних проблем, відповідно до вікових можливостей.

Результати експерименту підтверджують, що учні експериментального класу почали краще орієнтуватися в економічній реальності: вони розуміють і розрізняють базові економічні терміни (товар, ціна, вартість, дохід, витрати тощо), демонструють вміння планувати власну діяльність, бережливо ставляться до результатів праці – як власної, так і інших людей.

ВИСНОВКИ

Сучасні реалії ринкової економіки та необхідність підготовки молоді до самостійного життя зумовлюють особливу актуальність проблеми формування основ фінансової грамотності в учнів початкових класів. Початкова освіта має значний потенціал для реалізації цього завдання, зокрема через впровадження наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність», що сприяє розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, економічної вихованості й готовності здобувачів початкової освіти до навчання упродовж життя.

За результатами проведеного дослідження було зроблено наступні висновки:

1. На основі комплексного аналізу науково-педагогічної літератури *уточнено* сутність основних понять дослідження, як: «економічна освіта», «економічне виховання», «фінансова грамотність», «економічна культура» тощо. Крім того, охарактеризовано сучасний стан розробки цієї проблеми у педагогічній теорії. У межах дослідження *здійснено моделювання* поняття фінансової грамотності молодшого школяра, розглядаючи її як результат цілеспрямованого економічного виховання.

Визначено, що структура фінансової грамотності охоплює систему знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій учня, які формують засади для ефективної економічної поведінки в майбутньому. До таких якостей *віднесено*: господарність, ощадливість, економічне мислення, економність та відповідальне ставлення до матеріальних цінностей (особистого, громадського майна, навчального приладдя, книг).

З'ясовано, що згідно з визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), фінансова грамотність – це поєднання обізнаності, знань, навичок, ставлень і поведінки, необхідних для прийняття обґрунтованих фінансових рішень і досягнення індивідуального фінансового добробуту. У контексті початкової школи фінансова грамотність

розглядається як частина цілісного розвитку особистості дитини, який передбачає формування економічної обізнаності, відповідального ставлення до грошей, навичок планування витрат, розуміння ролі праці у здобутті доходу та вміння розрізняти потреби і бажання.

2. *Обґрунтовано* ефективні форми й методи формування основ фінансової грамотності учнів початкових класів під час вивчення математики та курсу «Я досліджую світ». Це: ігрові форми (настільні та дидактичні ігри, «економічні загадки», «Крамниця», «Банк», «Пошта», «Сімейний бюджет», «Підприємець» (створення власного бізнесу); практичні та проєктні методи (ведення "журналу витрат" на тиждень/місяць, де діти фіксують свої кишенькові гроші та їх витрати, міні-проєкти і дослідження: «Звідки беруться гроші?», «Сортування і переробка сміття»); інтерактивні та мультимедійні засоби, зокрема навчальні мультфільми та відеоролики, інтерактивні дошки; бесіди «Що таке гроші?», «Навіщо працювати?», «Як правильно витратити?»; ситуативні завдання тощо.

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що ефективно впровадження системи занять, спрямованих на формування економічної грамотності в учнів початкової школи, можливе за умови дотримання таких педагогічних умов:

- інтеграція економічного змісту в урочну й позаурочну діяльність учнів, що сприяє його кращому засвоєнню;
- активне використання знань і вмінь, здобутих під час вивчення предметів природничо-математичного циклу, зокрема математики;
- організація спільної діяльності дітей і дорослих (вчителів, батьків), яка посилює зв'язок між навчанням і реальним життям та мотивує учнів до залучення у світ економіки;
- застосування різноманітних методів і прийомів навчання, які стимулюють пізнавальний інтерес, емоційне залучення та активну участь дітей (мотиваційні вправи, ситуації вибору, творчі завдання тощо);

- доцільне поєднання форм організації навчальної діяльності: індивідуальна, групова, колективна робота, дидактичні ігри, практикуми, вікторини, що сприяють формуванню практичних економічних умінь.

Отже, реалізація зазначених педагогічних умов створює сприятливе освітнє середовище для ефективного розвитку економічної грамотності молодших школярів.

3. *Визначено* критерії, показники та рівні сформованості фінансової грамотності в учнів початкової школи, описано їх доцільність застосування для проведення дослідницько-експериментальної роботи з даної теми.

Педагогічний експеримент для дослідження рівня фінансової грамотності учнів 3 класу в освітньому процесі проводився нами за такими критеріями (мотиваційний, когнітивний і діяльнісний), котрі були систематизовано за відповідними показниками. Таким чином ми виокремили високий, середній і низький рівні фінансової грамотності учнів початкових класів.

4. *Проведено* опитування серед учителів початкової школи для виявлення їхнього ставлення до проблеми інтегрування фінансової грамотності в освітній процес і відповідно труднощів, які вони відчують у зв'язку з цим.

Опитування, до якого було залучено 19 учителів початкових класів Рахова, показало, що майже третина (26,3% респондентів) іноді інтегрують фінансову грамотність в освітній процес і стільки ж (26,3%) планують інтегрувати, відповідно 21,1% зізнались, що не роблять цього і обрали відповідь «ні, не інтегрую». Крім того, питання анкети дали нам змогу довідатися, які теми з фінансової грамотності є найбільш важливими для учнів початкових класів, які методи і форми доцільно застосовувати у роботі з дітьми цього віку, а також які при цьому можуть бути труднощі у педагогічній діяльності.

5. *Оцінено* рівень фінансової грамотності третьокласників на етапах констатувального і формувального експерименту, до якого було залучено

учнів 3-А і 3-Б класів Рахівського закладу загальної середньої освіти І - ІІІ ступенів №3 Рахівської міської ради Рахівського району Закарпатської області.

Проведений нами педагогічний експеримент підтвердив ефективність цілеспрямованої роботи з формування основ фінансової грамотності у молодших школярів. Результати констатувального етапу дослідження виявили, що на початковому етапі рівень фінансової грамотності в учнів в КК і ЕК був недостатнім: значна кількість школярів мала обмежені уявлення про першочергові та особисті потреби, основні ресурси та їх обмеженість, а також про значення праці дорослих. Діагностика цих знань проводилася під час уроків математики, «Я досліджую світ», індивідуальних бесід та сюжетно-рольових ігор відповідного змісту.

Після впровадження запропонованих і систематизованих завдань, форм і методів роботи які описані у роботі, в експериментальному класі (3-Б), де учні систематично ознайомлювалися з ключовими економічними поняттями (бізнес, банк, реклама, готівка, валюта, підприємець, податок, дохід, прибуток та ін.), було зафіксовано помітне покращення показників порівняно з контрольним класом (3-А).

Таким чином, можна стверджувати, що в процесі дослідження досягнуто позитивної динаміки щодо рівня фінансової грамотності учнів 3 класу за обраними критеріями і показниками, що є свідченням ефективності проведеної роботи і виокремленого методичного забезпечення для роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки). Вип. № 1 (66), 2021. С. 81–87.
2. Байкачова К.В. Сучасний стан та проблеми економічної освіти молодших школярів. Збірник наукових праць. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців. Київ-Вінниця, 2012. № 32. С. 75 – 78.
3. Бахмат Н. Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в Новій українській школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. № 31 (2021). С. 107–122.
4. Бєскова Н.В., Проценко В.М. Довідник вчителя економіки в запитаннях та відповідях: авт.-упорядн. Харків: Ранок, 2006. 608 с.
5. Блог в діяльності вчителя початкових класів: веб-сайт. URL: <http://qps.ru/GCoLh>
6. Будник О.Б. Етнопедагогіка економічного виховання школярів: монографія. Івано-Франківськ, 2005. 192 с.
7. Будник О. Наступність в етноекономічному вихованні дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Наступність дошкільної та початкової освіти в етнічному вихованні дітей: навчально-методичний посібник / за ред. проф. Лисенко Н.В. Івано-Франківськ, 2011. С. 226-232.
8. Будник О. Програма господарсько-економічного виховання школярів (1-12 кл.). Обрії: Часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2003. № 2(17). С. 86-93.
9. Будник О. Б. Психологічні особливості економічного мислення та їх вираховування у господарському вихованні школярів / Збірник наукових праць : філологія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ, 1998. Ч. 1. С. 58 – 65.
10. Варецька О. В. Початки економіка 4 клас : навчально-методичний посібник для вчителя. Запоріжжя : Просвіта, 2014. С. 54 – 61.

- 11.Варецька О. В. Робочий зошит з економіки для учнів 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів курсу за вибором «Початки економіка»: навчальний посібник. Запоріжжя : Просвіта, 2015. 104 с.
- 12.Варецька О.В. Програма курсу за вибором з економіки «Початки економіки» для 2-4 класів. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 28 с.
- 13.Варецька О. В. Спільна педагогічна діяльність учителя і батьків з економічного виховання молодших школярів. Молодь і ринок. 2007. № 8 (31). С. 85–89.
- 14.Варецька О. В. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами економіки. Духовність особистості: методологія, теорія, практика: зб. наук. пр. / гол. ред.: Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. Вип. 6 (12). С. 12–20.
- 15.Варецька О. Формування ініціативності і підприємливості молодших школярів. URL: <https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%92%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>
- 16.Варіативні підручники в початкових класах. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/584/>
- 17.Виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів старших класів у позакласній діяльності. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/vikhovnij-potentsial-informatsijno-komunikatsijnikh-tehnologij-u-patriotichnomu-vihovanni-uchniv-starshikh-klasiv-u-pozaklasnij-diyalnosti/>
- 18.Відкрите заняття з економічного виховання. URL: <https://bilochka31.org.ua/vidkrite-zanyattya-z-ekonomichnogo-vihovannya-20-11-2020-ii-molodsha-a/>
- 19.Грама Н. Г. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти. Наука і освіта, 2001. № 5. С.25-28.

- 20.Грама Н. Г. Підготовка студентів до навчання молодших школярів “економічної грамоти”. Проблеми, досвід підготовки студентів до виховної роботи у школі. Миколаїв, 1995. С. 86-87.
- 21.Громовий В. Школа, школа... – К.: Пляда, 2004 // Директор школи. Україна. – № 3–5. – 2005.
- 22.Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>
- 23.Дидактична гра з економічного виховання Грошові місця. URL: <https://www.pinterest.com/pin/811492426604738862/>
- 24.Дудка О.М., Никорак Я.Я. Проблема реформування ІТ-освіти в Україні, Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія: матеріали статей міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 23-28 травня 2016 р., Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2016, С. 65-66.
- 25.Економіка 2 клас : веб-сайт. URL:<http://qps.ru/8d6rY>
- 26.Економічна гра ЩО? ДЕ? Коли? : веб-сайт. URL: <http://qps.ru/FJKGb>
- 27.Економічна компетентність в системі післядипломної педагогічної освіти. Навчальний посібник, за ред. Г. А. Дмитренка. Київ: ЦППО, 2008. 125 с.
- 28.Іванюк І. Норвезька система освіти: структура, принципи, реформи. Шлях освіти. № 3. 2004.
- 29.Інтегрований урок математики та економіки з елементами гри. URL: <https://vseosvita.ua/library/integrovanij-urok-z-matematiki-i-ekonomiki-z-elementami-gri-101263.html>
- 30.Закон України про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 38-39. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- 31.Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 64–71.
- 32.Коваленко О. В. Економічна культура як складова підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ. Вісник Луганського національного

- університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2011. № 13 (224). Ч. 1. С. 86–91.
33. Лодатко Є. Формування економічної компетентності майбутнього вчителя у контексті викликів Нової української школи. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2018. № 1 (87). С. 216–224.
34. Кашуба Л. В., Черешнюк О. А. Формування економічної компетентності дітей у процесі наступності (заклад дошкільної освіти – початкова школа). Професійна освіта: методологія, теорія та технології. 2018. Вип. 7. С. 123–139.
35. Коваленко О. В. Формування економічної культури студентів ВНЗ як педагогічна проблема. Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки. 2011. Вип. 60. С. 138–140.
36. Кононенко Т. В. Формування економічних знань молодих школярів на уроках математики: Тарвінський вісник освіти. 2017. № 1 (57). С. 208–212
37. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид.: навч. посіб.. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 456 с. URL: [:http://qps.ru/F5xSi](http://qps.ru/F5xSi)
38. Критерії оцінювання навчальних досягнень з економіки: веб-сайт. URL: <http://qps.ru/otiTh>
39. Кукурудза І. І. Проблеми формування економічного мислення у молоді в сучасній Україні та шляхи їх вирішення: веб-сайт., Вісник економічної науки України, 2008, № 1, С. 58–61. URL <http://qps.ru/kUwb7>
40. Лазарева С. Екологічне та природоохоронне виховання учнів гірських шкіл – запорука збереження та сталого розвитку Карпат. Гірська школа Українських Карпат, 2008–2009. № 4–5. С. 244 – 247.
41. Лукаш С. В. Педагогічне розуміння економічного мислення. Педагогіка і психологія. 1999. № 1, С. 26–34.
42. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. Київ. Ред. школа, 1990. 366 с.
43. Матеріали для педагогів для проведення занять та заходів з фінансової грамотності з учнями початкової школи. URL: <https://talan.bank.gov.ua/pedagogam#pochatkova-shkola>

- 44.Мацелюх Н.П.,Економічна теорія в системі наукових економічних знань: навчальний посібник.: ЦНЛ 2016. 226 с. URL: <http://qps.ru/2s30L>
- 45.Методи економічного виховання в школі. URL: https://school3ra.ucoz.ua/publ/metodi_ekonomichnogo_vikhovannja_u_shkoli/1-1-0-9
- 46.Методика вивчення економічної компетентності особистості: веб-сайт. URL: <http://qps.ru/f3mTG>
- 47.Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#strategiya>.
- 48.Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#ramkykompetentnostey>.
- 49.Нова українська школа. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- 50.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- 51.Овсюк Н. Формування економічної компетентності у процесі вивчення географії та основ економіки. Географія та основи економіки в школі. 2011. № 1. С. 37–41.
- 52.Освіта: STEM і STEAM – додайте трохи творчості до науки!: веб-сайт. URL: <http://qps.ru/nldwU>
- 53.Парціальна програма «Мої перші гроші» для дітей старшого дошкільного віку (авт. Ролік В., Гавриш Н., Косенчук О., Піроженко Т.). URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/a4partzialna-programa-dlia-doshkilniat-alb.pdf?v=6>
- 54.Пелипейко І. А. Орієнтовна програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів. Яворів: Редакція журналу Гуцульська школа, 1999. 35 с.

- 55.Побірченко Н. А. Партнерство: навчально-метод. посібник для учнів початкових класів. Київ: Вітус, 1998. 94 с.
- 56.Ребуси українською. Математичні ребуси. URL: http://rebus1.com/ua/index.php?item=jak_rozvjazuvaty_matematychni_rebusy
- 57.Савельєва С. С. Методичні рекомендації з питань економічного виховання молодших школярів. Поч. школа. 1994. № 11. С. 34-39
- 58.Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. К.: Генеза. 1999. 416 с.
- 59.Савченко О.Я. Порівняння в навчанні учнів початкових класів. К.: 2004. 260 с.
- 60.Свіржевський М. П. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до економічного виховання учнів загальноосвітніх шкіл : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2003. 20 с.
- 61.Скорко О. А. Актуальність формування економічної компетентності майбутніх вчителів технологій. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_58
- 62.Смовженко Т.С. Фінансова грамотність : навч. посібник / Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ, 2013. 311 с. URL: <http://qps.ru/L8jyc>
- 63.Смовженко Т.С. Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ, 2013. 115 с/ URL: <http://qps.ru/4Pxpz>
- 64.Совгіра С. Взаємоузгодженість понять «економічна освіта» та «економічне виховання». Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету, 2021. Вип.3. https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2021/3/17.pdf
- 65.Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини. Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П. Р. Ігнатенко, Р.П. Скульський, упор. О.М. Павліченка. Київ, 1997. 131 с.
- 66.Наскрізнi змістові лінії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>

67. Сутність економічного виховання в педагогічній літературі. веб-сайт URL: <http://edu.cg.com.ua/ua/about/news/?view=190>
68. Сухомлинський В. О., Шморгун В. Ф. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. шк. 1978. 350 с.
69. Сухомлинський В. О. Виховання в учнів любові і готовності до праці. Київ: Рад. Україна., 1959. 46 с.
70. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я., 1–2 клас : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 21.03.2018 року № 268 (у редакції наказу «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 08.10.2019 року № 1272). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
71. Товканець Г. В. Педагогічний аналіз завдань вищої економічної освіти в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 31. С. 182–185.
72. Тодріна І., Євсєєв С. Економічна освіта й економічна культура суспільства: сутність та особливості. Новий колегіум. 2016. № 4. С. 20–25.
73. Українська школа імені Цьопи Паліїв. URL: <https://www.tsiopa-shkola.ca/>
74. Фіцула М. М. Економічне виховання: Педагогіка. Київ : Академія, 2002. С. 276–278.
75. Фінансова грамотність, 2 кл., Зошит-посібник. Фінансова абетка. Гільберг Т. Г. Генеза НУШ. <https://prom.ua/ua/p1108037980-finansova-gramotnist-zoshit.html>
76. Формування економічного мислення молодших школярів. Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор.: О. В. Палига, М. В. Джус. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 136 с.
77. Цікава економіка: веб-сайт. URL: <http://qps.ru/tvVzX>

78. Чучаліна Ю.М. Економічне виховання учнів початкових класів в умовах сьогодення. Інноваційна педагогіка, 2023. Вип. 55. Т.3. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_3/12.pdf
79. Чучаліна Ю. М. Педагогічні умови формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 59. С. 303–311. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-48>
80. Чучаліна Ю. Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи: сутність та проблеми. *Vzdelávanie a spoločnosť*. Prešov, 2020. P. 269–272.
81. Шаран О., Хруник М. Формування елементів економічної культури молодших школярів на уроках математики. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 13, 2015. С. 284-289.
82. Шпак О.Т. Учителю про економічне виховання учнів: питання генезису і компетентності: навчальний посібник. Київ: Четвертахвиля, 1998. 223с.
83. Штефура В., Будник О. Формування фінансової грамотності в учнів початкових класів: методичні орієнтири. Освітня інноватика: українсько-польський збірник студентських наукових праць, за ред. проф. О.Будник, літ. ред. проф. Т.Качак; Центр інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem». Івано-Франківськ, 2025. 260с. С.84-88.
84. Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу. Освіторія. <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu/>
85. Organisation for Economic Co-operation and Development – OESD. <https://www.oecd.org/>
86. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2014). *PISA 2012 results: Students and money – Financial literacy skills for the 21st century (Volume VI)*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264208094-en>.

URL: https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2012-results-students-and-money-volume-vi_9789264208094-en.html

87. Sutterab, M., Zollera, C., & Glätzle-Rützlerb, D. Economic behavior of children and adolescents – A first survey of experimental economics results. *European Economic Review* 111 (January). 2019. P. 98-121.
<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2018.09.004>

Ребуси на теми виховання в учнів початкових класів фінансової грамотності

3. ВАЛЮТА

4. ЕКОНОМІКА

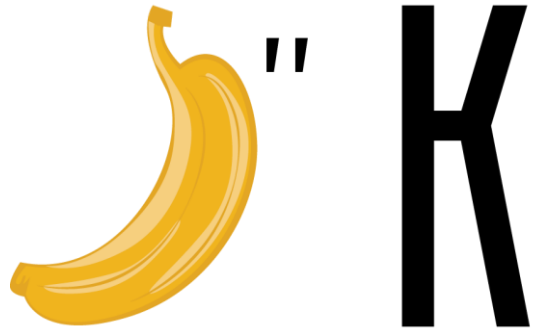
5. БАНК (два варіанти ребусів)

Варіант А

Варіант Б

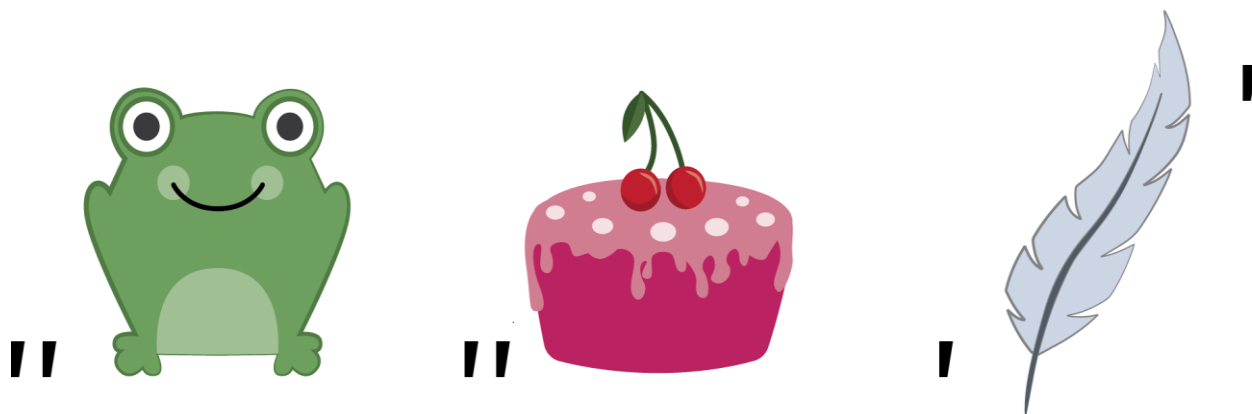
 4 = К

6. ГРОШ

7. БАРТЕР

8. ДОЛАР

9. ВАРТІСТЬ

Гра з фінансової грамотності «Розумники і розумниці»

(вчителька Т. І. Собора)⁴

Мета: узагальнити і систематизувати знання учнів з предмету «Фінансова грамотність»;

розвивати творче мислення, ініціативу, вміння обґрунтувати свої думки, інтерес до набутих економічних знань, активізувати групову розумову діяльність;

вчити відстоювати свою ідею та прислухатися до думки інших;

виховувати повагу до своїх товаришів .

Методи заходу: словесні (рольова гра); практичні (вправи, задачі).

Обладнання: годинник, дзвіночок, мультимедійна дошка, презентація гри.

Підготовка до гри.

1. Визначити склади команд по 6 осіб.
2. Обрати капітанів команд, назви команд і їх емблеми.
3. Команди готують по 2 запитання до команди суперників.

Хід гри

Учитель: Увага! Студія нашої школи спільно з Міністерством економіки та за сприяння вчителя _____ (вказати ім'я вчительки) представляє економічну гру «Розумники і розумниці». Під час гри вам доведеться застосовувати правила партнерства. Гра покаже, чи вмієте ви слухати один одного і допомагати один одному. Вітаємо оплесками учасників гри та гостей студії. У грі беруть участь 2 команди. Помічник роздає кольорові кружечки. Кожен обирає кружечок того кольору, який йому до вподоби. Учні займають свої місця відповідно до обраного кольору кружечка. Утворюється 2 команди: «Банкіри», «Підприємці». Капітани команд представляють гравців.

Знайомство з командами. (Капітани команд представляють гравців)

Команда «Банкіри»

Ми банкіри молодці,
Бо для всіх ми є взірці.
Знаєм, як кредити дати,
Де, коли й кому продати!
Хто кредити не вертає,
Той до суду попадає!

⁴ <https://naurok.com.ua/gra-z-finansovo-gramotnosti-dlya-uchniv-pochatkovo-shkoli-rozumniki-i-rozumnici-157784.html>

Команда «Підприємці»

Підприємці в нас такі –
Наче зайчики прудкі.
Матеріали ми придбаєм,
У виробництво запускаєм.
А готовий вже товар
Для людей усіх є дар!

I Правила гри:

- 1.Гра складається з 5 раундів і в кожному з них для команди необхідно заробити якомога більше «розумничків», давши правильні відповіді.
- 2.Час на обговорення запитання 1 хвилина, для окремих складних завдань 2 хвилини.
- 3.Сигнал до відповіді – піднята рука капітана. Відповідати може будь-який член команди.
- 4.За неповну і нечітку відповідь «розумничок» не дається.
- 5.Якщо команди не можуть дати відповіді на запитання, то їм допомагають глядачі в залі.
- 6.Хто першим підніме руку і дасть правильну відповідь, той зможе заробити для команди, за яку вболіває 1 «розумничок».
- 7.Першою відповідає та команда, капітан якої першим підняв руку. Якщо її відповідь невірна, команда суперників має ще 20 секунд на обговорення.

Правознавчик:

Вітаю Вас, шановні учасники гри! Декларація прав людини гарантує кожному захист свободи думки, уважне ставлення до співрозмовника, дбає про права і обов'язки кожного громадянина України. Поважайте думки партнерів, проявіть чесність та благородність у грі. Зауважте, що за порушення правил гри – штраф. А щоб гру цю розпочати, треба всім вам клятву дати.

Клятва

Будемо уважними!
Будемо слухняними!
Будемо кмітливими!
У змаганні той перемагає,
Хто щирих, вірних друзів має!
Тож пам'ятайте це завжди
І свято дружбу бережіть!
Бо сьогодні ви суперники завзяті

А завтра всі – одна сім'я!

Учитель: Розпочнемо гру. Вітаємо оплесками учасників та гостей гри. У кінці гри команда, котра продемонструє найкращі знання з економіки і заробить більше «розумничків» буде визнана переможцем і здобуде головний приз – кубок «Мудра Сова».

Перед вами – екран на якому ви будете бачити запитання. Вашим суперником буде країна Економіка.

II Гра.

I раунд – «Екослов» (економічна розминка для команд). «Швидше, більше»

Вчитель: Для кожної команди виділяється час - 1 хвилина. Я даю визначення економічного поняття, а гравці цієї команди називають його. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 «розумничок». Якщо ви не можете назвати визначення, можна пропустити запитання сказавши «далі».

1. Форма публічного продажу майна - аукціон.
2. Місце зберігання власних та державних коштовностей – банк.
3. Прямий товарообмін ; товар не продається за гроші, а обмінюється на інший товар - бартер.
4. Моральна якість, що характеризує дбайливе ставлення до речей, одягу, предметів спільного користування– бережливість.
5. Підприємницька діяльність, що дає прибуток– бізнес.
6. Все, що задовольняє наші потреби – блага.
7. Фактичний баланс прибутків і витрат родини , розподіл грошей , що їх заробили члени родини – бюджет родинний.
8. Грошова одиниця будь - якої країни – валюта.
9. Золота чи срібна прикраса будь-якої країни– гривна.
10. Грошова одиниця незалежної України – гривня.
11. Металеві чи паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі та продажу – гроші.
12. Гроші, що їх людина отримує за виконану роботу – заробітна плата.
13. Надані в борг на певний термін товари або гроші з виплатою відсотків за одержання – кредит.
14. Змагання між підприємствами в тому, хто виготовить кращу продукцію, продасть її вигідніше – конкуренція.
15. Управляючий - менеджер.
16. Це засоби, запаси, джерела чого-небудь– ресурси.
17. Обов'язкові платежі - податки.
18. Це бажання та необхідність людей мати певні об'єкти життєдіяльності й користуватися ними – потреби.

19. Повідомлення та відомості про товар, його якість, можливість придбання – реклама.

20. Результат людської праці, який можна купувати, продавати, зважувати, пересувати, зберігати, упаковувати, обмінювати – товар.

21. Підприємець сільського господарства - фермер.

22. Торгівельне або промислове підприємство, яке самостійно здійснює виробництво або надає різні послуги – фірма.

23. Сплачування певної суми грошей за порушення правил поведінки, торгівлі, дорожнього руху – штраф.

24. Вартість товару в грошах - ціна.

25. Який синонім можна дібрати до слова бартер?

II раунд – «Ерудит»

Учитель: Увага! Відгадайте загадку. Доведіть, що відгадка пов'язана з економікою. (Командам пропонуються загадки. Гравці дають відповіді і доводять економічний зміст відгадок. За правильну відповідь – 1 «розумничок».)

1. Була дитиною – не знала пелюшок,
А старою стала – сто пелюшок має.

(Капуста – товар, природний ресурс.)

2. Який є, таким покаже
І без слів про все розкаже.

(Дзеркало – товар, предмет побуту.)

3. Летить птиця – лебедиця,
А в ній люди сидять.

(Літак – транспорт, економічний ресурс)

4. Підстриже і пофарбує,
Гарний настрій подарує.

Золоті у нього руки,
Робить зачіски й перуки.

(Перукар – професія, трудовий ресурс.)

III Раунд – «Творчий»

Командам ставлять запитання творчого і проблемного характеру. Гравці у відповідях мають показати свою ерудицію, уміння обґрунтувати свої думки.

Учитель: Коли б за помахом чарівної палички всі люди мали змогу отримувати все, що побажають, то як це б вплинуло на економічну науку?

(Оскільки в даній ситуації всі потреби можуть бути задоволені і немає обмеженості в ресурсах, то немає потреби їх альтернативного вибору. Отже,

непомітним стає вивчення економіки, як науки про ефективне використання обмежених ресурсів.)

Музична пауза. Релаксація

IV раунд – «Домашнє завдання».

Вікторина «Ти мені – я тобі».

Учитель: Команди ставлять одна одній по черзі по 2 завчасно підготовлені запитання, використовуючи екологічну інформацію, одне з яких задача.

V раунд – «Розумник скаже, як зав'яже».

Учитель: Складіть із слів, які розсипалися прислів'я і поясніть його економічний зміст.

Командам пропонується згадати прислів'я або приказки про гроші або про працю.

III. Підведення підсумків гри та нагородження переможців.

Учитель: От і закінчилась наша гра. Важкою вона була, але ми досягли кінцевої мети, заробили «розумничків». Всі ви показали гарні знання, виявили, над чим треба ще працювати. Зароблені «розумнички» свідчать про якісну працю під час гри, про ваше партнерство і дружбу з економікою та про бажання глибше пізнати її таємниці. Тож підіб'ємо підсумки. Поки команди підраховують «розумничків», висловлюємо подяку генеральному спонсоріві нашої гри – Мудрій Сові. А також Міністерству фінансів країни Економіки . Щира вдячність гостям за моральну підтримку.

Учитель: Команди, назвіть свій прибуток.(кількість «розумничків»)

Надаємо слово Правознавчику.

Правознавчик:

Як представник Державної податкової адміністрації України повідомляю: «Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.» Конституція України, стаття 67.

Нагадую, що надходження податків у Державний наш бюджет веде до процвітання і добробуту всіх людей.

Доводжу до вашого відома, що комісійний збір за участь у грі становить по 5 «розумничків» з кожної команди.

Прошу задекларувати свої доходи. (Команди віддають по 5 «розумничків»)

Перемогла команда «...». Вона нагороджується кубком «Мудра Сова».

Оплески команді –переможцю!

Інтегрований урок у початковій школі з математики та економіки з елементами гри⁵

Тема: Повторення вивченого. Розв'язування задач.

Мета: Закріплювати різні способи усного додавання і віднімання круглих трицифрових чисел; навички розв'язування задач, що включають додавання і віднімання круглих трицифрових чисел та задач на зведення до одиниці; Повторити і узагальнити знання економічних термінів; Формувати вміння раціонально використовувати гроші, логічно мислити, оцінювати результати; Розвивати пізнавальні можливості учнів; Виховувати економічність, правильні уявлення про економічні відносини, інтерес до навчання.

Хід уроку

I. Організація класу до роботи.

- Сьогодні у нас ніби свято
- Гостей зібралось багато.
- Ану ж на мене подивіться і веселенько посміхніться.
- Здрастуйте гості добрі
- Ті хто прийшов до нас.

Наші діти раді бачити всіх вас.

- Привітайтеся до гостей.
- Всі сідайте тихо, домовляймося не шуміти, Руку гарно піднімати, на уроці не дрімати,
- А знання мерщій хапати.
- Всі готові до уроку?

Тож часу не гаєм і урок вже починаєм.

II. Перевірка домашнього завдання.

а) Доповідь чергового учня про наявність домашнього завдання в учнів та

⁵ <https://vseosvita.ua/library/integrovanij-urok-z-matematiki-i-ekonomiki-z-elementami-gri-101263.html>

б) Фронтальна перевірка.

(На дошці прикріплюю схему розв'язування задачі, відповіді до прикладів. Діти звіряються, сигналізують картками про правильність.)

в) Самооцінка.

-Працював хто погано, а хто примірко, Оцініть себе, діточки, мудро і вірно.

-Олівцем поставте собі оцінку за виконання домашнього завдання. (На перерві чергові збирають зошити.)

III.Оголошення теми і мети уроку.

-Діти, чи любите ви мультфільми?

-Тож, мабуть, ви добре знаєте їх героїв?

-Ану, гляньте лишень, хто завітав до нас сьогодні на урок. Чи впізнаєте ви їх? (На дошці прикріплюю героїв мультфільму "Простоквашино». Діти їх називають).

-Вони запрошують нас до себе в гості.

-Підемо?

-А ще більше їм потрібна наша допомога. Справа в тім, що наші герої *стали* *бізнесменами*, *але ще не* знають всіх законів економіки та їх понять. Та й не дуже добре вміють додавати і віднімати круглі трицифрові числа, розв'язувати задачі, розпізнавати геометричні фігури

-Допоможемо їм друзі?

-Тож закриємо на хвильку очі і уявимо себе теж бізнесменами.

-Як справжні бізнесмени ви маєте змогу заробити своїми знаннями гроші.

-У Простоквашино грошова одиниця називається дюк.

-Отже, за кожну правильну відповідь ви будете одержувати дюки. Ціну кожного завдання я буду говорити по ходу подорожі.

- А в кінці її ми підведемо підсумок, порахуємо ваш заробіток, найактивніших чекають нагороди.

- Ну що ж вирушаємо в подорож!

- Не забули покласти у свої валізки розум, спостережливість, кмітливість, увагу, охайність, а також знання.

IV. Робота над темою уроку.

1. Математична розминка.

- Перевіримо ваші знання.
- Кожна правильна відповідь коштує 1 дюк.
- а) Щоб зварити 1 кг м'яса, потрібно 1 год. За який час звариться півкілограма такого м'яса?
- б) Пара коней пробігла 20 км. Скільки км пробіг кожен кінь?
- в) Як в економіці можна назвати продукт, котрий виготовили не для того, щоб ним користуватися самому, а для продажу?
 - а) гроші (8!0)
 - б) товар (820)
- Підтвердити правильність свого вибору відповіді можна, коли знайдете відповідь до прикладу:
870-60 + 10
- г) Всі люди і підприємства, котрі отримують прибуток, обов'язково частину з нього виплачують державі.
 - Як називаються ці виплати в економіці?
 - а) податок(і 00)
 - б) Внесок (90)
- Виконайте математичні дії і перевірте правильність відповіді.

Гра "ЕОМ" 370-200-80+ 10

- Рахували ви на славу, вам хвала і користь справі.

2. Каліграфічна хвилинка.

- Поки мв розминались на горизонті видніється село Простоквашино. Щоб не гаяти часу пропоную вам каліграфічну хвилинку.
- Із міста А, в котрому живе дядя Федір до села Простоквашино 27 км (показую зразки цифр 2 і 7).
- Запишемо числом 27 цілий рядочок.
- Ну ось ми вже й прийшли, бачите хтось поспішає нам назустріч?
- Чим це він заклопотаний?

- А знаю, знаю! Це у кота Матроскіна виникла проблема. Пам'ятаєте, він узяв корову напрокат у держави?

3. Робота в групах. Задача № 830 ст. 139.

- Як називається таке явище в економіці, коли кіт Матроскін взяв корову напрокат у держави ?

а) фермер (ПО)

б) оренда (90)

- Свою відповідь ви можете перевірити розв'язавши задачу №830 на стор. 139.

- Працюємо в групах. Ціна задачі 3 дюка. (Перевіряємо розв'язок задачі. Лідер групи, з якої відповідає учень називає найактивніших учасників. Вони теж отримують по 3 дюка.)

4. Самостійна робота.. Задача № 832 ст. 140

- Ой, та тут і дядько Федір відкрив свою фірму по пошуку кладів. Кожного дня він працює, все шукає і шукає клади та здає їх державі, а вона розраховується з ним грошима іноземних держав.

- А як називаються гроші іноземної держави ?

а) Банкнота (440)

б) Валюта (460)

- Підтвердити свій вибір відповіді ви зможете, коли самостійно розв'яжете задачу №832 ст.140 (3 дюка).

- Хто хоче працювати на дошці? (один учень працює за дошкою).

- У кого на парті червоний кружечок - розв'язує задачу самостійно.

- У кого синій, знайдіть у конверті підказок схему розв'язування задачі.

- У кого на парті зелений кружечок у "Конверті підказок" знайдете план розв'язування задачі.

Фізкультхвилинка.

- Ви прекрасно потрудилися, Та, напевне, вже втомилися! А щоб сили відновити - Треба вправи нам зробити!

5. Робота з геометричними фігурами.

- А пес Шарик вирішив не відставати від друзів і став учасником гри "Зоряний час". Як приз він отримав пачку лотерейних квитків цієї гри. Він продав їх жителям села Простоквашино.

- Як називається діяльність, якою займався Шарик у економіці, продаючи квитки?

а) Бізнес (6)

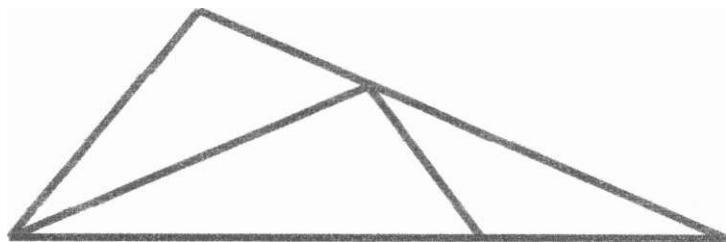
б) Гра (5)

- Перевірити правильність вибору відповіді допоможуть геометричні фігури.

6. Економічна гра "Раціональна покупка".

- Ой, а хто ж це приїхав у гості до наших бізнесменів?

- Скільки на малюнку чотирикутників і трикутників разом? (1 дюк)

- Та це ж тітка Тамара. Погостювавши трішки, вона вирішила відлучитися на один. Дяді Федору вона дала завдання: купити продукти на суму 8 дюків, щоб прогодувати сім'ю, доки її не буде.

- Давайте ми допоможемо героям впоратися із цим завданням.

- Чи вийде у нас раціональна покупка?

- Ви повинні на виділені гроші придбати самі необхідні і корисні продукти. Адже здоров'я сім'ї завжди на першому місці.

- У вас на партах є таблиця з переліком товарів, що є у магазині "Продукти" у селі Простоквашино.

Асортимент товарів магазину "Продукти"

- А також у кожного з вас є бланки звіту про покупку. У цю таблицю запишіть

№ п/п	Назва товару	Ціна	Одиниця товару
1.	Хліб чорний	1 дюк	Хлібина
2.	Хліб білий	2 дюка	Хлібина
3.	Молоко	1 дюк	Літр
4.	Сир твердий	3 дюка	100 г
5.	Сир	2 дюка	1 кг
6.	Ковбаса	2 дюка	100 г
7.	Масло	2 дюка	Пачка
8.	Цукерки	5 дюків	100 г

що ви придбали на ці гроші?

Звіт про покупку

Прізвище, ім'я

Кількість членів сім'ї

№ з/п	Що куплено	Скільки куплено	Ціна	Вартість

- Перевіримо як ви справились із цим завданням? (Декілька дітей читають звіт) (3 дюка).

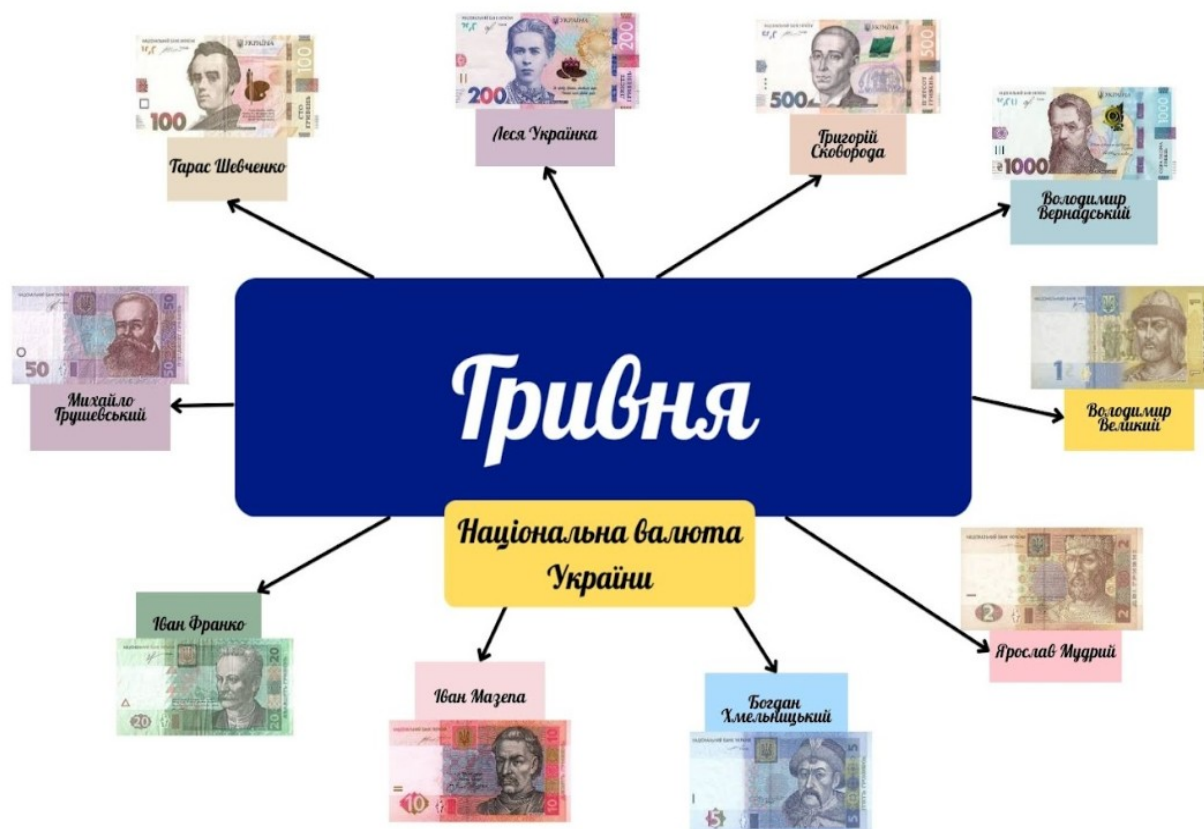
- А тепер поміняйтеся звітами і перевірте як ваш сусід справився із цим завданням, (взаємоперевірка).

V. Підсумок уроку.

- Будемо сподіватися, що і дядько Федір так же успішно впорався із завданням тітки Тамари.

- Яким економічним термінам ми навчили Матроскіна, Шарика, дядю Федора? (Гроші, товар, податок, валюта, оренда, бізнес).

- А тепер порахуйте і свій заробіток.
- У кого ... дюків? Вийдіть до дошки.
- Ці діти нагороджуються званнями Містер Бізнесмен і Леді Бізнес (роздаю дітям медалі з цими назвами) і найвищий бал у журнал і щоденники.
- У кого . . . дюків? Ви отримуєте такі бали: (виставляю бали дітям). Всі ви діти - молодці, Гарно працювали! Але дзвоник пролунав, Він мені і вам сказав. Що урок вже час кінчати, Треба йти відпочивати.

Приклад проведення уроку в початковій школі з виховання фінансової грамотності учнів⁶

Тема: Подорож до країни «Бізнес»

Мета: Повторити поняття «бізнес», «бізнесмен». Познайомити з новими термінами: «банк», «кредит», «прибуток», «податки», «реклама». Розвивати вміння аналізувати ситуацію, мислення, ініціативу, робити висновки, правильний вибір, оцінювати досягнення. Виховувати інтерес до навчання, чемність, повагу, правила поведінки.

Тип уроку: урок вивчення і закріплення нових знань.

Основні терміни і поняття для вивчення: банк, кредит, прибуток, податки, реклама.

Обладнання: малюнки із зображеннями героїв мультфільму «Троє з Простоквашино», алфавіт, алгоритми для розв'язування задач, таблиці з назвами економічних термінів, дидактичний та роздавальний матеріал, таблиця «Дерево рішень», музичне оформлення – записи мелодій із мультфільму.

Форми роботи: інсценізація, гра «Мікрофон», технологія «Дерево рішень», робота в групах (пошукова група, рішення задач), робота в парах (гра «Ерудит»).

Методичні прийоми мотивації навчання: створення ситуації новизни, актуальності, морального переживання.

План уроку

1. Організація початку уроку.

1) Інтерактивна вправа «Енерджайзер»

Продзвенів для нас дзвінок,

Починаємо урок

Про товари, покупців,

⁶ Початкова школа. Подорож до країни Бізнес. Урок для початкової школи: веб-сайт.
URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/initial/31907/

Послуги, споживачів.
Не злічити всіх товарів,
Всіх крамниць і всіх базарів,
Зроду так ведеться-
Всюди – конкуренція.
Цікава дуже штука
Бізнес – наука.
Нас навчає розуміти,
Як на світі добре жити.

2) Звучить музика із мультфільму «Троє з Простоквашино».

2. Мотивація навчальної діяльності.

1) Інценізація уривку із мультфільму «Троє з Простоквашино».

Гра «Мікрофон».

- Діти, сьогодні ми зустрінемося із героями відомого і любимого вами мультфільму « Троє із Простоквашино».
- Хто автор цих цікавих історій? (Едуард Успенський)
- Як звати героїв цих захоплюючих і веселих історій? (Кіт Матроскін, дядько Федір, пес Шарик)

Сценка (*Герої п'ють чай і ведуть бесіду*)

М.: – Що це ми все без молока і без молока? Треба корову купити.

Ф.: – А де ми грошей візьмемо?

Ш.: - Можна зайняти у сусідів.

М.: – Чим віддавати будемо?

Ш.: – А віддавати будемо молоком.

М.: – Якщо молоком віддавати, для чого тоді корова?

Ш.: – Ну тоді треба що-небудь продати. Що-небудь не потрібне.

Ф.: – Щоб продати що-небудь не потрібне, треба купити що-небудь не потрібне. А у нас грошей немає.

М.: – Давай, Шарик, тебе продамо.

Ф.: – Нікого ми продавати не будемо.

- Діти, що ж робити нашим героям? Де взяти кошти, щоб купити потрібний товар - корову? Вони мабуть не знають, що таке бізнес, його законів та понять. Давайте допоможемо їм.

3. Підготовка учнів до засвоєння, актуалізація опорних знань.

(Замислились наші герої. Раптом стук у двері. Це листоноша Печкин приніс свіжу газету.)

М.: – Навіщо нам газета?

П.: – У газеті завжди багато різних новин і корисних порад. Отож, в цій газеті розповідається про цікаву справу – про БІЗНЕС. А ви чули це слово? Як його розумієте?

(Відповіді дітей. Гра «Мікрофон». Вивішується таблиця зі словом «бізнес» на дошці.)

БІЗНЕС – це така справа, якою займається одна людина, родина чи багато людей. Ці люди виготовляють різноманітні товари або надають послуги. За це вони отримують гроші.

- Як називається людина, яка має свою справу, тобто свій бізнес? (Бізнесмен)
- А ще як? Для того щоб відповісти на це питання, необхідно розв'язати приклади і встановити залежність між отриманими числами і літерами алфавіту – тобто прочитати зашифроване слово.

Гра «Розгадай зашифроване слово»

$400:20=*$	П
$720:60=*$	І
$60:10=*$	Д
$240:12=*$	П
$63:3=*$	Р
$77:7=*$	И
$320:40=*$	Є
$85:5=*$	М

$700:100=*$	Е
$54:2=*$	Ц
$124:4=*$	Ь

4. Вивчення нового матеріалу. Технологія « Дерево рішень» за схемою

ПРОБЛЕМА			
Рішення 1	Рішення 2	Рішення 3	Рішення 4

(за кожним рішенням розглядаємо позитивні і негативні наслідки)

ПРОБЛЕМА – Що потрібно для того, щоб купити щось або розпочати свою справу? (гроші)

Де ж взяти гроші?

Рішення 1. – Знайти скарб. (Діти розбирають ситуацію.) Наші герої із мультфільму теж знайшли скарб – 100 золотих монет. Але це державне майно. Здавши його державі, вони одержали 25 %. Це 10 тисяч грн. Не хватило, щоб купити корову повністю, а тільки взяти на прокат – в оренду, тобто треба платити за користування.

Рішення 2. – Треба заробити. Де можна у селі заробити? Піти до фермера, найнятися на роботу.

Розв’яжемо задачу: На фермі 36 корів. Доїння однієї корови коштує 5 грн. За скільки днів герої зароблять грошей на покупку корови, якщо корів треба подоїти тричі?

(Діти розв’язують задачу)

– Довго чекати! Хочеться швидше.

Рішення 3. – Можна взяти в кредит в банку (слова вивішуються на дошці)

– Що таке кредит? (Відповіді дітей пошукової групи)

– Але крім суми грошей, які видадуть в банку, необхідно буде заплатити відсотки.

Давайте допоможемо полічити, скільки грошей їм потрібно буде повернути в банк.

Задача (короткий запис на дошці)

Кредит банка складає 40 000 грн. Відсотки становлять 1/10 частину цієї суми. Скільки грошей слід повернути в банк? (Діти розв’язують задачу)

Відповідь: 44 000 грн. треба повернути в банк.

Коту Матроскіну шкода віддавати зайві гроші.

Рішення 4. – Вирішили допомогу шукати у друга, який має супермаркет. Він дасть потрібну суму за умови, що певну частину молока продаватимуть у супермаркеті. Спочатку вони віддадуть борг, а потім стануть партнерами в бізнесу і будуть отримувати прибуток. Що таке прибуток? (Відповідає пошукова група, на дошці вивішується таблиця.)

– Ура! Бізнес з успіхом розвивається.

Розв’язання проблемної ситуації. Листоноша Печкин приніс листа з податкової інспекції.

Пояснює пошукова група: – Підприємцві треба платити податки. Що таке податки? (Робота в групах – читають на картках визначення терміну «податки»)

5. Первинна перевірка засвоєння знань.

Робота в парах. Гра «Ерудит».

Завдання: з’єднати термін з його лексичним значенням.

*податки користування	*наймання чого-небудь для користування з платою за це
*кредит	*грошове вираження якості товару
*прибуток	*обов’язкові виплати на користь держави
*ціна	* сума грошей, яку видає банк у вигляді позики
*оренда	*різниця між ціною товару і затратами на його виробництво

Взаємоперевірка. Оцінка – премія в 11 балів.

6. Домашнє завдання.

Форма анкети, що використовувалась у дослідженні

Опитування вчителів початкових класів стосовно формування основ фінансової грамотності у дітей

Шановні колеги! Просимо Вас відповісти на питання анкети, що стосуються Вашого досвіду та поглядів на формування основ фінансової грамотності в учнів початкових класів.

Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

Які, на Вашу думку, основні завдання формування основ фінансової грамотності в сучасних молодших школярів? (можна обрати кілька відповідей) *

- Формування базових економічних понять
- Розвиток економічного мислення та підприємливості
- Розвиток навичок управління фінансами (планування, заощадження, розумне споживання)
- Формування фінансової культури та безпеки
- Розвиток практичних навичок у дітей

Чи вважаєте Ви формування основ фінансової грамотності важливою складовою освітнього процесу в початковій школі? *

- Так, дуже важлива
- Скоріше так
- Ні, не важлива
- Важко відповісти

Чи інтегруєте Ви елементи фінансової грамотності у свою викладацьку діяльність? (Можливо кілька варіантів відповіді) *

- Так, систематично
- Іноді
- Планую інтегрувати
- Ні, не інтегрую
- Важко відповісти

У межах яких навчальних предметів Ви найчастіше торкаєтеся питань фінансової грамотності? (Можливо кілька варіантів відповіді) *

- Українська мова/читання
- Математика
- Я досліджую світ
- Дизайн і технології
- Основи здоров'я
- Позаурочна виховна робота

Які теми з фінансової грамотності, на Вашу думку, найбільш актуальні для учнів початкових класів? (Можливо кілька варіантів відповіді) *

- Що таке гроші та звідки вони беруться
- Відмінність потреб від бажань
- Планування власних витрат (бюджет)
- Важливість заощаджень
- Види доходів (зарплата, пенсія, стипендія)
- Безпечне поводження з грошима (готівкові, безготівкові)
- Що таке банк та його функції (депозити, кредити)
- Відповідальне споживання
- Ціна товару і послуги

З якими труднощами Ви стикаєтеся при викладанні елементів фінансової грамотності? (Можливо кілька варіантів відповіді) *

- Недостатність методичних матеріалів та посібників
- Відсутність часу у навчальній програмі
- Відсутність спеціальної підготовки/знань
- Байдужість батьків до цієї теми
- Недостатній інтерес учнів
- Складність адаптації матеріалу для початкової школи

Які форми та методи роботи Ви вважаєте найбільш ефективними для формування фінансової грамотності у початковій школі? (Можливо кілька варіантів відповіді) *

- Ігрові форми (рольові ігри, дидактичні ігри)
- Розв'язування практичних задач та ситуацій
- Перегляд освітніх відео та мультфільмів
- Бесіди та дискусії
- Використання сюжетних ігор (наприклад, "крамниця", "банк")
- Проєктна діяльність
- Залучення батьків до спільних заходів

Чи відчуваєте Ви потребу у підвищенні власної кваліфікації з питань фінансової грамотності? *

- Так, дуже потребую
- Скоріше так
- Не відчуваю особливої потреби
- Ні
- Важко відповісти

Сертифікати, що засвідчують апробацію результатів дослідження

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

СЕРТИФІКАТ

№ АС 2024 - 6257
засвідчує про те, що
ШТЕФУРА ВАСИЛЬ
Пройшов(ла) підвищення кваліфікації та взяв(ла) участь у
ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОМУ СЕМІНАРІ
«УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ»
отримав(ла) професійні компетентності з напрямів: історія, теорія і методика дошкільної освіти; зміст та модернізація освітньої діяльності сучасного закладу дошкільної освіти; педагогічний супровід розвитку і виховання дітей раннього та дошкільного віку; підготовка і професійний розвиток вихователя дітей раннього та дошкільного віку.

Обсяг участі у науково-методичному семінарі – 12 годин:
лекційних – 4 години, практичних – 4 години, самостійної роботи – 4 години (0,4 кредити ECTS)
Затверджено рішенням Вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки (Протокол № 13 від 26.09.2024 р.)

Ректор
Луцьк, 30 вересня – 2 жовтня 2024 року

Анатолій ЦьОСЬ

Ліцензія на проведення освітньої діяльності з підвищення кваліфікації науковців 01 Освіта / Педагогіка спеціальність 012 Дошкільна освіта (Наказ МОН від 09.01.2020 № 5-л)

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ПРОГРАМА

ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ
"УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ"

ЛУЦЬК –2024

Семіон Олександр, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ПРОГРАМНОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІВСЬКИХ СУПРОВІДІ

Смаля Людмила, директор колективного закладу "Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 8 Луцької міської ради". СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ УПРАВЛІВСЬКИХ СУПРОВІДІ

Смольчик Ірина, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ДІТЯХ

Сукань Катерина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і спеціальної освіти Криворозького державного педагогічного університету. СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ МЕНТОРСЬКА

Федорова Світлана, заступник завідувач (освітньо-виховного) рівня вихователів за спеціальністю 012 Дошкільна освіта кафедри дошкільної освіти Київського спеціального університету імені Бориса Грінченка. РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Фомін Катерина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефанива. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПІКЛЬНОГО ВІКУ

Чурина Алла, директор колективного закладу "Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 Луцької міської ради". БЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДІТЕЙ

Чуришкіна Ірина, викладач-методист колективного закладу "Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 19 Луцької міської ради". ІНТЕГРАЦІЯ МЕДИАОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Штефур Василь, викладач кафедри початкової освіти та освіти інновацій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефанива. ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО О ВІКУ

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ РАЙНОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Богдан Інесса, асистент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. МОДЕРНИЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Борисенко Оксана, викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Пономаренко Рівненського державного гуманітарного університету. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Буряк Ольга, викладач педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини Ужеського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гавриш Анастасія, викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Пономаренко Рівненського державного гуманітарного

університету. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЙНОГО ЧАСУ

Герасименко Ірина, вчитель-методист колективного закладу "Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 3 Луцької міської ради". ВАЖЛИВІСТЬ БАТЬКІВСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНО-СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВІДУ ДІТЕЙ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Гуревич Володимир, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Пономаренко Рівненського державного гуманітарного університету. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ З ДІТЬМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Девіна Оксана, директор закладу дошкільної освіти (ясла-садок) колективного типу №2 міста Кіровограда. МОДЕЛІ ЕКЗАМПОДІ ПЕДАГОГІВ ТА БАТЬКІВ У ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Дремлюк Ліяна, асистент кафедри дошкільної і спеціальної освіти Криворозького державного педагогічного університету. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАТЬКІВ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Девіна Оксана, директор закладу дошкільної освіти (ясла-садок) колективного типу №2 міста Кіровограда. МОДЕЛІ ЕКЗАМПОДІ ПЕДАГОГІВ ТА БАТЬКІВ У ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ковалева Катерина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефанива. ВИКОРИСТАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНОЇ ГРАНИЦІ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Колар Марія, доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти та освіти інновацій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефанива. МУЗИКОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ДІТЯХ

Колісник Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Київського спеціального університету імені Бориса Грінченка. ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНА ОСВІТА ДО ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ СЕКСОНО-ПЕДАГОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАЙНОГО ВІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Копирська Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Криворозького державного педагогічного університету. РОЗУМІННЯ ПІВІ ТА РІЗНИЦЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Косиренко Галина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Пономаренко Рівненського державного гуманітарного університету. ПРО ПОТРЕБИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Косиренко Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Пономаренко Рівненського державного гуманітарного університету. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ, У ЯКИХ БАТЬКО ЗАГІНУВ НА ВІЙНИ

Кот Ірина, викладач педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Криворозька Ольга, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти Приватного національного закладу вищої освіти "Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Довганюка". ГАЛУЗОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Куряк Тетяна, доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефанива. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ

Публікація за темою кваліфікаційної роботи

